

Vysoká škola ekonomická v Praze

Národohospodářská fakulta

Hlavní specializace: Národní hospodářství

ANALÝZA PENZIJNÍHO SYSTÉMU
V ČESKÉ REPUBLICE V LETECH 1993 –
2016 S OHLEDEM NA JEHO
UDRŽITELNOST

bakalářská práce

Autor: David Korbel

Vedoucí práce: Ing. et Ing. Martin Zeman

Rok: 2017

Prohlašuji na svou čest, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a s použitím uvedené literatury.

David Korbel
V Praze, dne 8. 12. 2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Zpracovatel : **David Korbel**
Studijní program: **Ekonomie a hospodářská správa**
Obor: **Národní hospodářství**
Název tématu: **Analýza penzijního systému v České republice v letech 1993 – 2016 s ohledem na jeho udržitelnost**

Zásady pro vypracování:

1. Cíl práce:
Cílem bakalářské práce je analýza penzijního systému a reformy prováděných vládou České republiky od roku 1993 do roku 2016. Hypotézou práce je tvrzení, že v současné podobě není penzijní systém České republiky dlouhodobě udržitelný bez snižování budoucí životní úrovně důchodců. Pomocnou hypotézou je teze, že proběhlé reformy stabilizovaly relaci průměrného vypláceného starobního důchodu k průměrné mzdě, ale nezabezpečily trvalou udržitelnost tohoto systému.
2. Význam, aktuálnost zvoleného tématu:
Většina zemí Evropské unie čelí významným demografickým změnám, které zásadním způsobem ovlivňují penzijní systémy těchto států. Tvůrci hospodářské politiky jsou nuceni reagovat na vzniklou situaci a konají tak skrze reformy penzijního systému. Tyto reformy zásadním způsobem ovlivňují životní úroveň populace v důchodovém věku. Cílem reformních opatření je stav, kdy jsou občané zajištěni na stáří prostřednictvím důstojné výše vyplácených dávek a zároveň je zabezpečena dlouhodobá finanční udržitelnost penzijního systému.
3. Teoretická část:
Teoretická část začne popisem teoretických východisek souvisejících s penzijním systémem. Následně budou charakterizovány penzijní systémy a to s důrazem na základní typy konstrukce penzijních systémů, způsoby financování, druhy penzijních plánů a pilířovou strukturu. Metodou této části práce budou primárně literární rešerše.
4. Praktická část:
Praktická část práce poskytne hloubkovou analýzu penzijního systému v České republice v rámci zkoumaného období 1993 – 2016. Důraz v rámci této analýzy bude kladen na výrazné reformy penzijního systému České republiky a to konkrétně v letech 1996, 1999, 2004, 2011, 2013 a 2016. Následně bude v praktické části zhodnocena udržitelnost penzijního systému v roce 2016 při aktuálním nastavení a to s použitím údajů o demografických změnách. Metodami praktické části práce jsou zejména analýza odborné literatury a komparace dostupných mezinárodních statistických dat.
5. Klíčová slova:
Sociální politika, penzijní systém, Česká republika, penzijní reformy, demografický vývoj

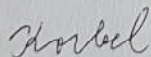
Rozsah práce: 45 normostran

Seznam odborné literatury:

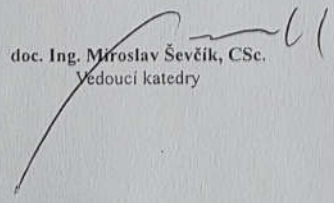
1. CIPRA, Tomáš. Penze: kvantitativní přístup. 1. vydání. Praha: Ekopress, s. r. o., 2012. 409 s. ISBN 978-80-86929-87-3
2. KACZOR, Pavel. Sociální politika a sociální systém ČR. 1. vydání. Praha: Oeconomica, nakladatelství VŠE, 2015. 269 s. ISBN 978-80-245-2096-4
3. KALIBOVÁ, Květa, PAVLÍK Zdeněk, VODÁKOVÁ Alena. Demografie (nejen) pro demografy. 3. přeprac. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. 241 s. ISBN 978-80-7419-012-4
4. RYTÍŘOVÁ, Lucie. Důchodový systém v České republice. 1. vydání. Olomouc: ANAG, 2013. 115 s. ISBN 978-80-7263-8821-5
5. The 2015 Ageing Report: Economic and budgetary projections for the 28 EU Member States (2013-2060)[online]. European Commission, 2015 [cit. 2017-10-03]. ISSN 1725-3217. Dostupné z: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2015/pdf/ee3_en.pdf
6. TOMEŠ, Igor. Úvod do teorie a metodologie sociální politiky. 1. vydání. Praha: Portál, 2010. 440 s. ISBN 978-80-7367-680-3
7. VOSTATEK, Jaroslav. Penzijní teorie a politika. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016. 267 s. ISBN 978-80-7400-571-8

Datum zadání bakalářské práce: říjen 2017

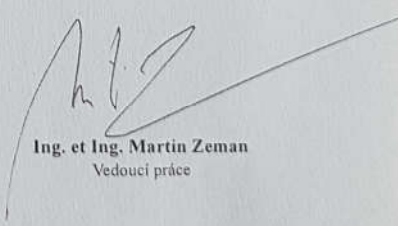
Termín odevzdání bakalářské práce: prosinec 2017

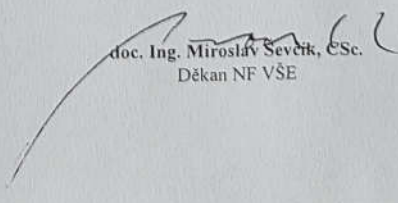
David Korbel
Řešitel

doc. Ing. Miroslav Ševčík, CSc.
Vedoucí katedry

Ing. et Ing. Martin Zeman
Vedoucí práce

doc. Ing. Miroslav Ševčík, CSc.
Děkan NF VŠE

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu své práce Ing. et Ing. Martinu Zemanovi za podnětné připomínky, odborné rady, absolvované konzultace a vstřícný přístup. Rovněž bych chtěl poděkovat své rodině za podporu během studia na Vysoké škole ekonomické v Praze.

Abstrakt

Důchodový systém je nedílnou součástí sociální politiky a představuje významnou složku veřejného rozpočtu. Demografický vývoj vytváří zvýšený tlak na dlouhodobou finanční udržitelnost penzijních systémů a nutí jednotlivé vlády k tvorbě reformních opatření. Bakalářská práce analyzuje penzijní systém a reformy prováděné vládou České republiky od roku 1993 do roku 2016 a následně hodnotí jeho dlouhodobou udržitelnost. V teoretické části bakalářské práce se zkoumá sociální politika a problematika penzijních systémů. Praktická část je zaměřena na demografický vývoj, který má zásadní vliv na penzijní oblast z dlouhodobého časového hlediska, a rovněž na reformní kroky prováděné ve zkoumaném období. Závěr přináší zhodnocení dlouhodobé udržitelnosti penzijního systému.

Klíčová slova

Sociální politika, penzijní systém, Česká republika, penzijní reformy, demografický vývoj

JEL klasifikace

H55, H75, J11, J32

Abstract

The pension system is an integral part of social policy and represents a significant part of the public budget. Demographic development creates increased pressure on the long-term financial sustainability of pension systems and forces central governments to develop reforms. The aim of this thesis is to analyze the pension system and the reforms that were implemented by the Czech government between years 1993 and 2016 and subsequently evaluate its long-term sustainability. The theoretical part of the bachelor thesis examines social policy and the area of pension systems. The practical part is focused on the demographic development, which has a significant impact on pension systems in long-term and also on the reform steps carried out during the above specified period under review. The conclusion of the thesis brings an evaluation of the long-term sustainability of the pension system.

Key words

Social policy, pension system, the Czech Republic, pension reform, demographic development

JEL classification

H55, H75, J11, J32

Obsah

Úvod	1
A. Teoretická část	3
1. Sociální politika	3
1.1 Funkce sociální politiky	3
1.2 Základní principy sociální politiky	4
1.2.1 Princip sociální spravedlnosti	4
1.2.2 Princip sociální solidarity	4
1.2.3 Princip subsidiarity	5
1.2.4 Princip participace	5
1.2.5 Princip ekvivalence	5
2. Charakteristika penzijních systémů	7
2.1 Základní typy konstrukce penzijních systémů	7
2.1.1 Bismarckův pojistný systém	7
2.1.2 Beveridgeův flat-rate systém	7
2.1.3 Dvousložková konstrukce	8
2.1.4 Pojistný systém se stanoveným minimem	8
2.2 Způsoby financování penzijních systémů	8
2.2.1 Financování prostřednictvím státního rozpočtu	8
2.2.2 Průběžné financování (pay-as-you-go)	9
2.2.3 Průběžné financování s rezervním fondem	9
2.2.4 Fondové financování	9
2.3 Základní typy penzijních plánů	10
2.3.1 Dávkově definovaný (DB – defined benefit)	10
2.3.2 Příspěvkově definovaný (DC – defined contribution)	10
2.3.3 Hypoteticky příspěvkově definovaný (NDC – national defined contribution)	11
2.4 Provozovatelé penzijních systémů	11
2.5 Pilířová struktura	12
2.5.1 I. pilíř - veřejný pilíř	12
2.5.2 II. pilíř - povinný soukromý pilíř	13
2.5.3 III. pilíř - dobrovolný soukromý pilíř	13
2.6 Valorizace	14
2.7 Reformy penzijního systému	14
B. Praktická část	16
3. Penzijní systém v České republice	16
3.1 I. Pilíř	16
3.1.1 Konstrukce důchodu	17
3.2 III. Pilíř	18
3.2.1 Transformované fondy	18
3.2.2 Účastnické fondy	18
3.2.3 Zvýhodnění ze strany státu	19
3.2.4 Výplata naspořených prostředků	20
4. Demografický vývoj	22
4.1 Demografický vývoj ve zkoumaném období	22
4.1.1 Plodnost	23

4.1.2 Střední délka života.....	24
4.1.3 Migrace.....	27
4.1.4 Věková struktura obyvatelstva.....	29
4.1.5 Index starobní závislosti.....	31
4.2 Statistické ukazatele spojené s důchodovým systémem	32
4.2.1 Počet důchodců	32
4.2.2 Výdaje na důchody.....	33
4.2.3 Náhradový poměr.....	34
4.2.4 Důchodový účet a zatížení státního rozpočtu.....	36
4.3 Prognóza budoucího vývoje.....	38
4.3.1 Plodnost.....	38
4.3.2 Střední délka života.....	39
4.3.3 Index starobní závislosti.....	40
4.3.4 Prognóza budoucích výdajů na penzijní systém	41
5. Reformy penzijního systému v České republice	43
5.1 Legislativní změny 1993 – 1995.....	43
5.2 Legislativní změny 1996 – 1998.....	44
5.3 Legislativní změny 1999 – 2003.....	45
5.4 Legislativní změny 2004 – 2010.....	47
5.5 Malá důchodová reforma	53
5.6 Velká důchodová reforma.....	55
5.7 Legislativní změny 2014 – 2016.....	58
Závěr.....	60
Seznam použitých zkratk	64
Seznam tabulek a grafů.....	65
Použité zdroje	66

Úvod

Sociální systém tvoří ve vyspělých evropských zemích jednu z nejdůležitějších součástí veřejné politiky. Náklady na provoz tohoto systému představují významnou část státního rozpočtu. Právem se tedy jedná o oblast, ke které je upírána pozornost jak odborné, tak laické veřejnosti. Dopad penzijního systému je velmi široký, ekonomicky aktivní část obyvatelstva do tohoto systému přispívá a pobíratelé z něj naopak dávky čerpají. Jedná se tedy o téma, které je dlouhodobě politicky i ekonomicky široce diskutováno. Penzijní systémy v té podobě, ve které je známe dodnes, byly konstruovány před desítkami let za zcela odlišné demografické situace. Stárnutí populace je hlavním důvodem zvýšené finanční zátěže veřejných rozpočtů. Tento jev nutí politickou reprezentaci k realizaci penzijních reforem, které mají za cíl zajistit dlouhodobou udržitelnost, tj. je zde snaha o vytvoření systému, který na straně jedné poskytne důchodcům zajištění na stáří v podobě důstojné výše vyplácených dávek a na straně druhé nebude způsobovat neudržitelný deficit veřejných financí.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část nejprve představuje sociální politiku a to s důrazem na její funkci a základní principy. Těžištěm této části práce je kapitola věnovaná klasifikaci penzijních systémů. V dané problematice je nezbytné definovat základní typy konstrukce penzijních systémů, způsoby jejich financování a druhy penzijních plánů. Dále se bude tato kapitola zabývat provozovateli důchodového systému, pilířovou strukturou, přiblížením valorizačního mechanismu a vymezení reforem. Metodou teoretické části práce budou primárně literární rešerše.

Praktická část se skládá ze tří kapitol. V rámci první kapitoly bude přiblížen současný penzijní systém v České republice. Čtenáři budou obeznámeni se základními stavebními prvky jednotlivých pilířů a zároveň jim budou poskytnuty praktické informace (například o výši vyplácených dávek či příspěvků). Druhá kapitola je členěna do tří podkapitol a zabývá se problematikou demografického vývoje. První podkapitola detailně zkoumá demografický vývoj ve sledovaném období prostřednictvím základních demografických ukazatelů, mezi které se řadí úhrnná míra plodnosti, střední délka života, migrace, věková struktura a index starobní závislosti. Následující podkapitola přibližuje statistické ukazatele úzce spojené s důchodovým systémem. Jedná se

o absolutní počet důchodců, výdaje na penze vztažené k HDP, náhradový poměr a důchodový účet. Poslední z podkapitol je věnována predikcím budoucího vývoje, a to jak vybraných demografických ukazatelů, tak prognózy Eurostatu týkající se budoucích výdajů na penzijní systémy v zemích Evropské unie. Třetí kapitola poskytne hloubkovou analýzu legislativních změn prováděných vládou České republiky ve zkoumaném období mezi lety 1993 až 2016. Pozornost bude věnována zejména reformním opatřením z let 1996, 1999, 2004, 2011, 2013 a 2016. Metodami praktické části práce jsou zejména analýza odborné literatury a komparace dostupných mezinárodních dat.

Cílem bakalářské práce je analýza penzijního systému a reforem prováděných vládou České republiky od roku 1993 do roku 2016. Hypotézou práce je tvrzení, že v současné podobě není penzijní systém České republiky dlouhodobě udržitelný bez snižování budoucí životní úrovně důchodců. K zodpovězení tohoto tvrzení je nezbytné se zabývat demografickým vývojem, který je jedním z klíčových prvků, které významně ovlivňují penzijní systém. Ve své podstatě se penzijní systém mění, ve větším či menším rozsahu, každý rok. Vlády musí vedle demografického vývoje reagovat i na vývoj ekonomický a společenský, dochází tedy k zavádění reformních opatření, která mohou být úspěšná, či neúspěšná. K dosažení stanoveného cíle je tedy potřeba provést hloubkovou analýzu významných reformních kroků provedených ve zkoumaném období. Pomocnou hypotézou práce je teze, že proběhlé reformy stabilizovaly relaci průměrného vypláceného důchodu k průměrné mzdě, ale nezabezpečily trvalou udržitelnost tohoto systému.

A. Teoretická část

1. Sociální politika

Najít univerzální definici pojmu sociální politika v literatuře není možné. Mnoho autorů se zabývá touto oblastí a každý z nich vymezuje sociální politiku odlišným způsobem. V anglosaských zemích do dané oblasti spadají veškeré politiky, které mají přímý vliv na společnost. Jmenovitě tedy například bytová, zdravotní a vzdělávací politika. Výhodou této definice je obsahová celistvost. Všechny tyto politiky jsou úzce propojené a jejich oddělování by bylo do jisté míry umělé. Naproti tomu v našich podmínkách se setkáváme s užším pojetím, kde je sociální politika vnímána jako část veřejné politiky, která se primárně zabývá tím, jakým způsobem by společnost měla pomoci znevýhodněným lidem. (Beblavý, 2012, s. 4)

1.1 Funkce sociální politiky

Sociální politika má pět vymezených funkcí a to funkci ochrannou, preventivní, stimulační, přerozdělovací a homogenizační. Tyto funkce nebyly pevně definovány, vyvíjely se s postupem času. Ochranná a rozdělovací funkce jsou základními funkcemi sociální politiky, ostatní funkce jsou odvozené.

Funkce základní

- Ochranná – řeší vzniklé nepříznivé sociální situace nebo odstraňuje jimi vzniklé negativní důsledky.
- Rozdělovací – slouží k výběru peněz od občanů a k jejich následnému přerozdělování v podobě transferů.

Funkce odvozené

- Preventivní – předchází tvorbě nepříznivých sociálních situací.
- Stimulační – motivuje určité sociální subjekty k žádoucímu chování.
- Homogenizační – zmenšuje sociální nerovnosti ve společnosti. Cílem je společnost poskytující stejné prostředky pro práci, vzdělání, zdravotní péči a další.

1.2 Základní principy sociální politiky

Autoři (Kaczor, 2015 a Krebs et al., 2015), kteří se v České republice zabývají sociální politikou, se víceméně shodují na principech, které zajišťují efektivitu a funkčnost sociální politiky. Základnímu principy jsou tedy následující:

- princip sociální spravedlnosti,
- princip sociální solidarity,
- princip subsidiarity,
- princip participace,
- princip ekvivalence.

1.2.1 Princip sociální spravedlnosti

Pro tento princip neexistuje jednotná definice, každá společnost si musí definovat to, co se pod tímto pojmem skrývá. Pojetí sociální spravedlnosti se liší dle geografické polohy, tradic, času či vyspělosti dané společnosti. Obecně by tento princip měl snižovat sociální nerovnosti ve společnosti a měl by předcházet sociálnímu neklidu. Autoři z oblasti sociální politiky (Kaczor, 2015 a Krebs et al., 2015) rozlišují tři přístupy k sociální solidaritě: každému stejně, každému podle jeho zásluh a každému podle potřeb. Dle zásady každému stejně je sociálně spravedlivé jen čistě rovnostářské rozdělení ekonomického bohatství společnosti. Na opačné straně stojí přístup každému podle zásluh, který je zastáván liberální teorií. Zde disponují jedinci pouze statky vytvořenými vlastní aktivitou. Pokud jedinec této aktivity není schopen, je de facto odsouzen ke smrti. Poslední zásadou je každému podle jeho potřeb, což představuje jakýsi kompromis mezi předchozími dvěma přístupy. Jsou zde zohledněny jak individuální potřeby jedinců, tak i zásluhovost. Dochází zde k přerozdělování prostředků od ekonomicky aktivních k ekonomicky neaktivním jedincům. Výše přerozdělování se liší v každé zemi, zpravidla platí, že ekonomicky vyspělé země si mohou dovolit poskytnutí vyššího sociálního standardu potřebným občanům. (Kaczor, 2015, s. 13-14)

1.2.2 Princip sociální solidarity

Sociální solidarita navazuje na sociální spravedlnost a provádí přerozdělování prostředků od ekonomicky aktivních občanů k sociálně potřebným. Jedná se tedy o sounáležitost s dalšími členy lidského společenství. Sociální solidarita je v praxi prováděna skrze mechanismy přerozdělování finančních prostředků, jedná se tedy

zejména o daně, sociální a zdravotní pojištění. Přerozdělování peněz na základě sociální solidarity probíhá od bohatých k chudým, mladých ke starým, zdravých k nemocným, ekonomicky aktivních k nezaměstnaným a od bezdětných k těm, kteří vychovávají potomstvo. (Krebs a kolektiv, 2009, s. 18)

Solidaritě je možno posuzovat z mnoha různých hledisek. Musíme však rozlišovat solidaritu dobrovolnou a vynucenou. Dobrovolná solidarita je založena na svobodné vůli jedinců a je realizována pomocí charit a neziskových organizací. Druhým typem solidarity je solidarita vynucená, která je realizována prostřednictvím výběru daní. (Kaczor, 2015, s. 15-16)

1.2.3 Princip subsidiarity

Podle tohoto principu je každý jedinec povinen si pomoci sám, popřípadě za pomoci své rodiny. Pokud není vlastní přičinění či rodinná pomoc možná, tak teprve poté přichází pomoc státu. Povinnost pomoci si nejprve sám je v praxi těžko vymahatelná a stojí tedy na morálním závazku starání se o své bližní. Příbuzní sociálně postiženého jedince ale často stojí v nelehké situaci, která jim například z existenčních důvodů neumožňuje vzdát se zaměstnání a věnovat se péči potřebnému. Proto je zde nutná finanční pomoc státu. (Kaczor, 2015, s. 17)

1.2.4 Princip participace

Pro fungování sociálního systému je důležité, aby lidé pochopili nastavení tohoto systému a ztotožňovali se s ním. Participace spočívá v tom, že se každý člověk v moderní společnosti aktivně podílí na podobě sociálního systému, není tedy jen pouhým pasivním příjemcem. Pokud se lidé neztotožní se sociálním systémem, tak hrozí narušení, pro fungování společnosti zásadního, sociálního smíru. Participace je v demokratické společnosti prováděna prostřednictvím volebního procesu, kdy občané delegují preferované politické strany do zákonodárných orgánů. (Kaczor, 2015, s. 18)

1.2.5 Princip ekvivalence

Ekvivalence je označením stejné platnosti, jedná se tedy v klasickém pojetí o rovnocennost. V sociální politice je ekvivalence interpretována jako zásluhovost, či výkonnost. Ekvivalence předpokládá rozdělování statků a služeb podle vlastního pracovního výkonu, tedy dle zásluhy. Tento princip je založen na individualismu,

v centru pozornosti je tedy jedinec, který se spoléhá na schopnosti a dovednosti, kterými disponuje, a nese odpovědnost za svůj vlastní život. V moderní společnosti jsou jedincům poskytnuty široké možnosti seberealizace na pracovním trhu. Zásluhovost stimuluje ekonomický růst a staví se proti nadměrnému rozsahu společenského přerozdělování, vede tedy k nižším nákladům na redistribuci v sociální oblasti. Nesoběstační jedinci jsou v rámci této ideologie odkázáni na dobročinnost. (Krebs a kolektiv, 2009, s. 12-13)

2. Charakteristika penzijních systémů

2.1 Základní typy konstrukce penzijních systémů

Penzijní systémy lze klasifikovat dle typu jejich konstrukce. Teorie vymezuje dva základní typy penzijních systémů a to historicky starší Bismarckův pojistný systém a model jednotného důchodu, který nese jméno svého zakladatele, jedná se o tzv. Beveridgeův model. V důsledku ekonomického a sociálního vývoje vznikaly v různých zemích postupně modifikace zmíněných dvou systémů. Nejčastěji se uvádí penzijní systém s dvousložkovou konstrukcí a pojistný systém se stanoveným minimem.

2.1.1 Bismarckův pojistný systém

Pojistný systém byl zaveden v 80. letech 19. století německým kancléřem Otto von Bismarckem. Tento systém upřednostňuje pojištění před přímou pomocí a je zde silná role státu. Výše důchodu je určena procentem z průměrného výdělku za dlouhé, v určitých případech i za celoživotní období. Důchod v pojistném systému je tedy přímo závislý na výši výdělků v ekonomicky aktivním věku. (Weigl, Kovář, Vostatek et al., 2015, s. 35-48) Každý rok dochází k valorizaci vyplácených dávek, je zde snaha o zachování rovnosti důchodů již vyplácených a nových. Dochází k zohlednění růstu mezd a inflace v ekonomice. (Krebs et al., 2015, s. 208) V současné době se s bismarckovským důchodovým systémem setkáme například v Německu a ve Francii. (Loužek, 2014, s. 8)

2.1.2 Beveridgeův flat-rate systém

Britský liberální ekonom William Beveridge v roce 1942 ve své zprávě představil návrh nového sociálního systému. Tento systém byl aplikován po druhé světové válce ve Velké Británii. Beveridgeův model je založený na univerzálních dávkách a důchodech, které jsou poskytovány na úrovni existenčního minima a to všem občanům. (Vostatek, 2016, s. 7) Systém je spravován veřejně a jeho primárním cílem je ochrana občanů před chudobou. (Loužek, 2014) Celý systém je financován prostřednictvím takzvaného národního pojištění, kdy každý jedinec odvádí stejně vysokou částku (obdoba rovné daně). Vyplácená jednotná penze není závislá na výši předchozích výdělků a je pravidelně upravována podle růstu cen a nedochází zde k rozdílům mezi důchody z různých období. Jelikož Beveridgeův systém poskytuje

pouze zajištění na úrovni životního minima, tak se v zemích s tímto systémem jedinci často připojišťují u soukromých subjektů poskytujících tyto služby. Velkou oblibu mají zejména zaměstnanecké penze. Jedná se o liberální model, mezi jehož výhody patří dlouhodobá udržitelnost a relativní nezávislost na demografických změnách populace. (Vostatek, 2016, s. 7-10)

2.1.3 Dvousložková konstrukce

Jak již název napovídá, tak důchod lze dle této konstrukce dělit na dvě složky. První složka důchodu slouží jako zajišťující prvek, je stanovena jednotná výše, která často odpovídá životnímu minimu. Druhá složka závisí na výši předchozích výdělků a na počtu let, kdy jedinec odváděl příspěvky do systému, jedná se tedy o prvek ekvivalenční. (Kahoun, 2013) Jedná se o kombinaci předchozích dvou systémů, kde je možné dle aktuální ekonomické a sociální situace upravovat jednotlivé složky důchodu. Zvyšování důchodu, ať už prostřednictvím pevné složky či procentuálním navýšením, je možné jak u důchodů již vyplácených, tak nově přiznaných. (Krebs et al., 2015, s. 208)

2.1.4 Pojistný systém se stanoveným minimem

Jedná se o model podobný Bismarckovu systému, jenž obsahuje navíc minimální důchod, který je možné získat bez ohledu na výši odvedeného pojistného. Pro získání tohoto minimálního důchodu je potřeba pouze určená doba pojištění. Vyplácené důchody jsou zvyšovány procentní sazbou a to nejméně o určenou minimální částku. (Krebs et al., 2015, s. 208) V našich podmínkách došlo k odklonu od tohoto modelu od roku 1996, kdy nabyl účinnosti zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, podle kterého došlo k zavedení dvousložkové konstrukce důchodu.

2.2 Způsoby financování penzijních systémů

Dalším kritérium, podle kterého se dají členit penzijní systémy, je způsob financování. Zvolený typ financování hraje významnou roli pro stabilitu systému. V následující podkapitole budou objasněny možné způsoby financování penzijních systémů.

2.2.1 Financování prostřednictvím státního rozpočtu

V rámci financování prostřednictvím státního rozpočtu lze uplatnit v maximální míře sociální solidaritu, neboť daňové zatížení s rostoucími příjmy zpravidla roste,

zatímco úroveň důchodu s rostoucím výdělkem klesá. V praxi to tedy znamená, že lidé s nadprůměrnými příjmy odvádí do systému více, ale dostávají relativně méně než nízkopříjmoví jedinci. (Kahoun, 2013, s. 78)

2.2.2 Průběžné financování (pay-as-you-go)

Systém průběžného financování je postaven na principu, kdy ekonomicky aktivní občané odvádějí příspěvky na důchodové pojištění, které jsou ihned použity k výplatě dávek současným důchodcům. Tento systém je využíván v mnoha zemích a je založen na mezigenerační solidaritě a redistribuci. Pay-as-you-go systém nevytváří žádnou kapitálovou rezervu, která by mohla být investována (Bezděk, 2000, s. 13). Zajištění dlouhodobé rovnováhy mezi příjmy a výdaji je zásadní problém tohoto systému. Při deficitu na důchodovém účtu musí být důchodové dávky hrazeny ze státního rozpočtu, jedná se o položku mandatorních výdajů. (Kahoun, 2013, s. 74) Výhodami PAYG systému jsou nízké administrativní náklady, odolnost vůči inflaci a šokům na kapitálovém trhu, transparentnost systému a možnost úpravy pomocí parametrů (Loužek, 2008). Na druhé straně nevýhodou průběžného systému je jeho vysoká citlivost na demografickém vývoji, vysoká míra přerozdělování, negativní dopad na trh práce, malé úspory domácností nebo populismus politických elit v podobě předvolebních slibů. (Kahoun, 2013, s. 74-75)

2.2.3 Průběžné financování s rezervním fondem

Jedná se o klasické průběžné financování, které je doplněné o fondové financování. V tomto systému dochází k investování finančních přebytků na kapitálovém trhu. Dochází k zisku dodatečných výnosů, které následně pomáhají s financováním důchodových dávek. (Bezděk, 2000, s. 13) Rezervní fond slouží jako stabilizační prvek veřejných financí a využívá se pro vyrovnávání výkyvů ve financování, které jsou způsobeny například sezónní zaměstnaností. Náklady na důchodové dávky za období 4 až 6 měsíců by měly být pokryty rezervním fondem, proto je příspěvková sazba vyšší než v průběžně financovaném systému. (Tomeš, 2010, s. 370)

2.2.4 Fondové financování

Vedle fondového financování se rovněž setkáváme s výrazy kapitálové financování či systém kapitálových rezerv. Ve fondovém systému financování je výše

důchodu závislá na velikosti kapitálových rezerv, které si pojištěnci uložili na své individuální účty. Správce individuálního účtu investuje dané prostředky na finančním trhu a tím dochází k jejich zhodnocení. Podle Bezděka (2000) plně fondový systém není stavěn na mezigenerační solidaritě, nýbrž na principu zásluhovosti a ekvivalence. Tento systém je skutečně založen na jednotlivých pojištěncích, kteří jsou zodpovědní za výši odváděných příspěvků. Výše vyplácených dávek je v systému kapitálových rezerv závislá na celkové výši prostředků odvedených do systému a na zhodnocení. (Kubiček et al., 2006, s. 289–292) Na rozdíl od průběžného financování se na odvedené peněžní prostředky vztahuje vlastnické právo, v případě úmrtí tedy přecházejí v plné výši do dědického řízení. Co se týče výplaty důchodu, tak je zde při splnění zákonných podmínek možnost okamžitého výběru nebo svobodná volba budoucí vyplácené renty. K výhodám fondového systému podle Loužka (2008) patří snazší přizpůsobení se demografickým výkyvům, vyšší relace mezi odvedenými prostředky a vyplácenými dávkami a nižší daňové zatížení. Rudolfová a Samek (2010, s. 10) za hlavní výhodu fondového financování považují vysokou míru zhodnocení investice a to zejména v období hospodářského růstu. Na druhé straně je potřeba brát v úvahu relativně vysokou fluktuaci na kapitálovém trhu, která může způsobit snížení celkového objemu naspořených prostředků lidem, což je velmi nebezpečné pro lidi těsně před odchodem do důchodu.

2.3 Základní typy penzijních plánů

2.3.1 Dávkově definovaný (DB – defined benefit)

Dávkově definované penzijní systémy garantují občanům určitou výši budoucího důchodu. Tato výše je předem stanovena podle dané dávkové formule. K výpočtu adekvátní výše příspěvků se využívají pojistně matematické metody. Výsledná výše dávek závisí na počtu odpracovaných let, po které pojištěnec odváděl příspěvky na důchodové pojištění, dále závisí na výši příjmu pojištěnce a na výši parametru, jehož aktuální výše je stanovena zákonem. (Kahoun, 2013, s. 78)

2.3.2 Příspěvkově definovaný (DC – defined contribution)

Jedná se o fondový penzijní plán s předem definovanou výší příspěvku, který má účastník anebo sponzor odvádět na individuální účet účastníka. Tyto prostředky jsou investovány a následné investiční výnosy jsou připisovány na individuální účty

účastníků. Výše dávky není předem stanovena, odvíjí se od velikosti zaplacených příspěvků a od míry zhodnocení na kapitálovém trhu. Investiční riziko je v příspěvkově definovaných plánech na straně účastníka a nikoliv na straně sponzora plánu, tedy ve většinu případů zaměstnavatele. (Cipra, 2012, s. 23-24)

2.3.3 Hypoteticky příspěvkově definovaný (NDC – national defined contribution)

Hypoteticky příspěvkově definovaný penzijní plán vznikl ve Švédsku v roce 1994, jedná se tedy o poměrně nový přístup, jenž kombinuje výhody průběžně a plně fondově financovaného penzijního systému. (Tomeš, 2010, s. 363) Každý účastník má v tomto systému vytvořený svůj vlastní fiktivní individuální účet, na který se připisují odvedené příspěvky a jejich zhodnocení v čase. Ačkoliv hovoříme o fiktivních účtech, tak se z hlediska toku prostředků jedná o systém s průběžným financováním. Odvedené prostředky nejsou státem nikam investovány, ale jsou využity k výplatě stávajících penzí. (Kubíček et al., 2006, s. 301) Zhodnocení prostředků je závislé na tzv. hypotetické míře výnosnosti, která je netržní. Jedná se o míru růstu základu, ze kterého jsou placeny příspěvky. Za vhodnou aproximaci základu je považován objem mezd a platů. Při odchodu do důchodu je výše penze závislá na objemu naakumulovaných prostředků na individuálním účtu a na očekávané délce dožití (Bezděk, 2000, s. 13-14)

2.4 Provozovatelé penzijních systémů

Jak již bylo naznačeno dříve v práci, tak penzijní systémy mohou být provozovány jak veřejným sektorem, tak i sektorem soukromým. V rámci veřejného sektoru na sebe roli poskytovatele bere nejčastěji stát. V tomto případě je stát zodpovědný jak za výběr příspěvků, tak i za jejich přerozdělování a výplatu penzí. Rozlišujeme dva typy vyplácených penzí a to paušální penze (tzv. flat-rate) a penze závislé na výdělku (tzv. earnings-related). Pro paušální penzi je charakteristická stejně velká výše vyplácené dávky pro všechny pobíratele, není zde tedy brán ohled na výši příjmů před odchodem do důchodu. Opakem penze paušální je penze závislá na výdělku, která zohledňuje výši příjmů, které dosahovali jedinci před odchodem do penze. (Bezděk, 2000, s. 12)

Mezi výhody veřejně financovaných průběžných důchodových systémů patří vyšší odolnost vůči inflaci, možnost vyrovnávání důchodového systému pomocí změny

parametrů nebo to, že nepodléhají výkyvům na kapitálových trzích. Na druhé straně nevýhody jsou následující: citlivost na demografickém vývoji, velmi vysoká míra přerozdělování a povinné příspěvky, které jsou de facto daněmi. (Loužek, 2014, s. 14)

V soukromém sektoru na sebe roli provozovatele bere několik institucí, jejichž úloha v systému se může lišit. Hlavními aktéry jsou zaměstnavatelé a samotní občané, kteří si spoří na svůj důchod v rámci penzijních spořitelen a dalších finančních institucí. Výplaty jsou poskytovány právě těmito soukromými institucemi. (Vostatek, 2016)

Hlavní výhodou fondových průběžných penzijních systémů je skutečnost, že vyplácené dávky mají vyšší relaci s předchozími příspěvky, dále také tyto systémy nepodléhají demografickému vývoji a je zde nízké daňové zatížení. Soukromý sektor ale nedokáže zajistit pojištění proti hospodářské depresi, ztrátám na kapitálových trzích a proti neočekávané inflaci. (Loužek, 2014, s. 14)

2.5 Pilířová struktura

Vícepilířový systém financování sociálního zabezpečení využívá různých zdrojů financování od různých subjektů. Světová banka konkrétně doporučuje třípilířový systém financování sociálního zabezpečení, který bude v následující kapitole blíže charakterizován. (Kahoun, 2013)

2.5.1 I. pilíř - veřejný pilíř

Cílem prvního pilíře je zmírnění chudoby ve stáří a pojištění dalších závažných rizik jako je nemoc či invalidita. Veřejný pilíř je povinný a upravuje jej zákon. Je založen na principu sociální solidarity, která se projevuje zejména v konstrukci dávek. Veřejný pilíř využívá průběžného systému financování a je pro něj charakteristické mezigenerační přerozdělování. Financován je ze dvou zdrojů. První zdroj je tvořen povinnými občanskými příspěvky na sociální zabezpečení. Druhým zdrojem jsou veřejné zdroje (především státní rozpočet), tedy daňové výnosy či povinné příspěvky na sociální zabezpečení (pokud je pojistné na sociální zabezpečení příjmem státního rozpočtu). (Rytířová, 2013)

2.5.2 II. pilíř - povinný soukromý pilíř

Povinný soukromý pilíř je upraven zákonem a využívá prvků soukromého spoření. Občan si vybere pojišťovnu, ve které bude spořit na kapitalizovaném účtu, účast v tomto pilíři je tedy povinná. Druhý pilíř sociálního zabezpečení představuje pro občana zvýšení odvodové povinnosti na úkor disponibilního důchodu. V tomto pilíři se využívají zásluhové dávky sociálního zabezpečení. (Kahoun, 2013, s. 77)

Charakteristické rysy povinného soukromého pilíře jsou podle Kahouna (2013) následující:

- odluka od státu,
- zrušení mezigeneračního přerozdělování,
- povinné spoření pojištěnců do povinných fondů,
- tvorba pojistně-technických rezerv u pojišťoven zařazených do systému,
- princip ekvivalence.

Druhý pilíř je obvyklý ve státech EU (zaměstnanecké penzijní systémy), v českém důchodovém systému v současné době není zakotven. (tamtéž)

2.5.3 III. pilíř - dobrovolný soukromý pilíř

Třetí pilíř je považován v systému sociálního zabezpečení za nadstavbu. Využívá soukromé dobrovolné pojištění a jeho cílem je oddělení funkce redistribuce a spoření.

Základní charakteristiky dobrovolného soukromého pilíře dle Kahouna (2013):

- dobrovolné smluvní pojištění jednotlivců,
- odluka od státu,
- zrušení mezigeneračního přerozdělování,
- tvorba pojistně-matematických rezerv u pojišťoven,
- princip ekvivalence.

Typickým znakem tohoto pilíře je dodržování principu ekvivalence a zásluhovosti i využívání zásluhových dávek. Dobrovolný soukromý pilíř bývá často podporován ze

strany státu a to formou daňových výhod, státních příspěvků, popřípadě kombinací obou zmíněných možností. (Kahoun, 2013, s. 77-78)

2.6 Valorizace

Vývoj cenové hladiny mění reálnou hodnotu stanovených důchodových dávek. Proto existuje zákon, podle kterého se vyplácené dávky zvyšují v závislosti na růstu indexu spotřebitelských cen a indexu reálné mzdy. Pravidelným termínem je leden každého kalendářního roku. V případě rychlého růstu cen se důchody zvyšují i v mimořádném termínu. (Durdisová a kol., 2005, s. 130) Valorizací by měla být zajištěna reálná výše dávek důchodového zabezpečení (Radičová, 1998, s. 154) Penze jsou v praxi valorizovány podle cen, nebo podle kombinace cen a mezd. (Loužek, 2014)

2.7 Reformy penzijního systému

Základním předpokladem důchodových reforem jsou dlouhodobá strategická rozhodnutí, která jsou výsledkem politického boje. Konkrétní strategie musí být koncipována v dlouhém plánovacím horizontu, aby mohla zajistit udržitelnost důchodového systému. Občané potřebují získat kvalitní a důvěryhodné informace, podle kterých tvoří svá ekonomická rozhodnutí. (Bezděk et al., 2005)

Průběžně financované důchodové systémy se dostaly v posledních letech do krize. Je potřeba si připomenout, že PAYG systémy byly vytvářeny v 50. letech, kdy růst mezd a populace převyšoval výnos na kapitálovém trhu. Vlády reagují na vzniklé problémy průběžného systému převážně úspornými opatřeními. Zejména dochází k parametrickým změnám, například tedy ke zpřísnování nároků na důchod a zvyšování důchodového věku. Vzhledem k demografickým prognózám výše uvedené změny nezajišťují dlouhodobé řešení, je zde otevřen prostor pro větší reformy. Veškeré reformní kroky jsou však velmi citlivé a to jak politicky, tak sociálně. (Krebs a kolektiv, 2009, s. 69)

Provádění penzijní reformy není snadnou záležitostí vzhledem k existenci zájmových skupin stojících proti reformě. Nejvlivnějším elementem stojícím proti strukturálním reformám jsou stávající důchodci, kteří požadují zachování důchodů v plné výši. Dalším obtížným krokem je uskutečnění změny veřejného mínění. Pro uskutečnění reformy je nezbytné, aby vláda komunikovala se širokou veřejností

a vymýtila společenský mýtus, že „pojišťovací“ program může fungovat navěky. (Loužek, 2014, s. 15)

Reformy v západoevropských zemích nejsou radikální, nýbrž pozvolné. Jednotlivé země přistupují k parametrickým změnám uvnitř průběžných penzijních systémů. Dochází k prodlužování důchodového věku, posiluje se vztah mezi příspěvky a dávkami a pozvolně se snižuje náhradový poměr, tedy vztah důchodu k průměrné mzdě. (Johnson, 1998 in Loužek, 2014) Výzvou hospodářských reforem v penzijní oblasti je vytvoření finančně udržitelného systému, který poskytne adekvátní výši vyplácených penzí, která umožní lidem prožít zbytek života na slušné životní úrovni. (The European Commission on Pension Reform, 2012)

Za zmínku určitě stojí penzijní reforma provedená v Chile. Došlo zde k politickému puči a průběžný důchodový systém byl nahrazen systémem soukromých penzijních fondů. Vstup do těchto fondů byl pro nově vstupující na trh práce povinný a pro ostatní platil opt-out. Jedná se tedy o povinný soukromě spravovaný kapitálový systém, kde jsou peněžní prostředky shromažďovány na individuálních účtech jednotlivců. (Loužek, 2014, s. 15-16)

Přechod od průběžných systémů k soukromým penzijním fondům se stal předmětem vážných politických debat v 90. letech minulého století. Zastánci tohoto přechodu vidí možnost zvýšení míry úspor a dlouhodobého růstu, který nastane díky vyšší efektivnosti na finančním a pracovním trhu. (Loužek, 2004, s. 17)

B. Praktická část

3. Penzijní systém v České republice

3.1 I. Pilíř

Důchodové pojištění tvoří základní prvek českého důchodového systému. Tento veřejný pilíř je založený na dávkově definovaném a průběžně financovaném rozvrhovém systému. Zdrojem financování je povinně placené pojistné. První pilíř je státem garantovaný systém, který poskytuje zabezpečení všem ekonomicky aktivním osobám a aplikuje jednotnou právní úpravu¹. (Kahoun, 2013) Více než 99 % obyvatel, ve věku vyšším než je věková hranice nároku na starobní důchod, pobírá důchod ze základního důchodového pojištění. (Čevela, Kalvach a Čeledová, 2012, s. 148)

Základní průběžně financovaný pilíř důchodového systému zabezpečuje všechny případy dlouhodobého ohrožení následkem sociálních událostí, při kterých dochází ke ztrátě výdělku a schopnosti opatření si tohoto zdroje. Průběžně financovaný systém je založen na principu mezigenerační solidarity, kdy dochází k výplatě penzí současných důchodců z mezd pracujících. Problematika průběžného důchodového systému je upravena zákonem č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Lidé si důchodovým pojištěním zajišťují pomoc státu v případě stáří, invalidity či ztráty partnera nebo živitele. Z důchodového pojištění dochází k výplatě starobních, invalidních, vdovských, vdoveckých a sirotčích důchodů. (Kaczor, 2015)

Jak bylo již výše zmíněno, tak účast na důchodovém pojištění je pro všechny výdělečně činné osoby povinná. Účastníky jsou tedy zaměstnanci, zaměstnavatelé a osoby samostatně výdělečně činné. Zaměstnanci přispívají pojistnou sazbou ve výši 6,5 % vyměřovacího základu, zaměstnavatelé odvádějí 21,5 % ze zaměstnaneckého vyměřovacího základu a OSVČ hradí sazbu důchodového pojištění ve výši 28 % z vyměřovacího základu. Případně osoby, které se účastní důchodového pojištění dobrovolně, odvádí rovněž 28 % z vyměřovacího základu. (ČSSZ, 2016a)

¹ s drobnou výjimkou silových rezortů, mezi které patří oblast obrany a vnitra

3.1.1 Konstrukce důchodu

V České republice je aplikována dvousložková konstrukce důchodu, v níž se důchod skládá ze základní a procentní výměry. Základní výměra je stejná pro vyplácené i nově přiznané důchody. Jedná se o pevnou částku, která náleží každému jedinci jen jednou, v případě souběhu starobního a vdovského důchodu nedostává tedy jedinec danou výměru dvakrát. (Durdisová a kol., 2005) Základní výměra je stanovena ve výši 9 % průměrné mzdy, v roce 2017 činí 2 550 Kč za měsíc. (ČSSZ, 2016b)

Procentní výměra zohledňuje jak během života dosažené příjmy, tak dosaženou dobu pojištění (respektive náhradní dobu pojištění). Při jejím výpočtu jsou zohledněny příjmy před získáním nároku na daný důchod a to od roku 1986. S využitím koeficientů nárůstu všeobecného vyměřovacího základu dojde k přepočtu získaných příjmů na roční vyměřovací základ. Následně se aplikováním měsíčního průměru z ročních vyměřovacích základů získá osobní vyměřovací základ. Dále dochází k úpravě osobního vyměřovacího základu prostřednictvím redukčních hranic, které zajišťují princip solidarity důchodového systému. (Rytířová, 2013, s. 31) Do první redukční hranice, která je ve výši 44 % průměrné mzdy (v roce 2017 činí 12 423 Kč), se příjmy zohledňují ze 100 %. Mezi první a druhou redukční hranicí, jež je ve výši 400 % průměrné mzdy (112 928 Kč v roce 2017), dochází k zohlednění příjmů z 26 %. Příjmy nad druhou redukční hranicí nejsou nijak zohledňovány. Touto úpravou skrze redukční hranice vzniká výpočtový základ. (Euro, 2017a)

Základními podmínkami pro přiznání starobního důchodu tvoří dosažení důchodového věku a získání potřebné doby pojištění. Důchodový věk u pojištěnců narozených po roce 1936 upravuje tabulka. Celkově je uváděn v letech a měsících a je rozdílný v případě mužů a žen, které vychovaly děti. Zatímco muž narozený v roce 1959 půjde do důchodu v 64 letech, tak žena, jež byla narozena ve stejném roce a vychovala dvě děti, půjde do důchodu v 61 letech a 8 měsících. (Euro, 2017b) Na lidi narozené po roce 1971 bude aplikováno zastropování věku ve výši 65 let, které má začít platit v roce 2030. (ČT24, 2017) Potřebná doba pojištění nutná pro vznik nároku na důchod se vzhledem k nepříznivému demografickému vývoji postupně zvyšuje. Zatímco před rokem 2010 stačilo 25 let, letos je to 33 let a po roce 2018 to bude 35 let. (Rytířová, 2013, s. 35–36)

Za každý celý rok účasti na důchodovém pojištění je pojištěnci k základní výměře důchodu připočteno 1,5 % z jeho výpočtového základu. Pro účely tohoto výpočtu je plně zohledněna doba účasti na pojištění, tedy odpracované roky. Do výpočtu jsou rovněž zahrnuty náhradní doby pojištění a to ve většině případů z 80 %. Mezi náhradní doby pojištění se řadí například doba studia do 26 let či evidence na Úřadu práce. (Rytířová, 2013, s. 36)

3.2 III. Pilíř

Doplňkové penzijní spoření umožňuje svým účastníkům zajištění dodatečných zdrojů příjmů v penzi nad rámec vypláceného státního důchodu z prvního pilíře. Tento penzijní produkt je zakotven v zákoně č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření. Do roku 2013 byl třetí pilíř důchodového systému v České republice tvořen penzijním připojištěním se státním příspěvkem. Doplňkové penzijní spoření je financováno kapitálovým způsobem, kde jsou prostředky účastníků spravovány a zhodnocovány penzijními společnostmi. Jedná se o příspěvkově definovaný systém s výrazným prvkem ekvivalence. Účast ve třetím pilíři je ryze dobrovolná. (Rytířová, 2013)

3.2.1 Transformované fondy

Do transformovaných fondů ukládají peněžní prostředky občané, kteří uzavřeli penzijní připojištění, které bylo možné založit do konce roku 2012. Důchodová reforma provedla úpravy třetího pilíře, ovšem některé podmínky se nezměnily. Penzijní připojištění nadále garantuje nezáporný výnos, zaměstnavatelé mohou přispívat svým zaměstnancům, státní příspěvky a daňové úlevy zůstaly zachovány (v nové změněné výši) a je zde možnost jednorázové výplaty naspořených prostředků a výsluhové penze. (Rytířová, 2013, s. 89-90)

3.2.2 Účastnické fondy

Účastnické fondy vznikly důchodovou reformou 1. ledna 2013 a slouží ke správě příspěvků účastníků doplňkového penzijního spoření. Doplňkové penzijní spoření rovněž umožňuje zaměstnavatelům přispívat na penzijní účty svých zaměstnanců, je zde možnost jednorázové výplaty naspořených prostředků a dochází k poskytování státních příspěvků a je zde možnost daňových úlev. Účastnické fondy

tedy, na rozdíl od penzijního připojištění, neumožňují výplatu výsluhové penze a neposkytují garanci nezáporného výnosu. Každá penzijní společnost musí povinně vytvořit konzervativní fond, další účastnické fondy jsou na jejím zvážení. (Rytířová, 2013, s. 89) V praxi nabízejí penzijní společnosti na výběr ze tří či čtyř účastnických fondů. (Asociace penzijních společností ČR, 2017)

3.2.3 Zvýhodnění ze strany státu

Stát se snaží stimulovat občany ke vstupu do třetího pilíře. Je zde zájem, aby v důchodu nebyli lidé odkázáni pouze na státní penzi z prvního pilíře, diverzifikace je viděna jako pozitivum. V České republice je podpora třetího pilíře zaměřena zejména na státní příspěvek a na daňová zvýhodnění.

Státní příspěvek

Výhodu oproti jiným spořicí a investičním produktům na trhu tvoří právě státní příspěvek. Nárok na tento příspěvek mají účastníci, kteří odvedou prostředky do třetího pilíře v čas (v daném kalendářním měsíci). Samotná výše státního příspěvku se odvíjí od příspěvku účastníka. Minimální výše příspěvku nutná pro státní příspěvek činí 300 Kč. Při měsíční úložce 300 Kč se jedná o státní příspěvek ve výši 90 Kč. Příspěvky od zaměstnavatele nemají vliv na výši státního příspěvku. (Allianz, 2017)

Tabulka č. 1: Státní příspěvky ve třetím pilíři českého důchodového systému

Příspěvek účastníka	Státní příspěvek do 12/2012	Státní příspěvek od 1. 1. 2013
100 Kč	50 Kč	0 Kč
200 Kč	90 Kč	0 Kč
300 Kč	120 Kč	90 Kč
400 Kč	140 Kč	110 Kč
500 Kč	150 Kč	130 Kč
600 Kč	150 Kč	150 Kč
700 Kč	150 Kč	170 Kč
800 Kč	150 Kč	190 Kč
900 Kč	150 Kč	210 Kč
1000 Kč a více	150 Kč	230 Kč

Zdroj: Rytířová, 2013, vlastní zpracování

S účinností od 1. ledna 2013 došlo ke změně ve výši státních příspěvků. Nově je potřeba k získání státního příspěvku přispívat 300 Kč měsíčně, zatímco dříve stačilo přispívat 100 Kč. Na druhé straně došlo ke zvýšení maximálního státního příspěvku ze 150 Kč na 230 Kč. Tento příspěvek je dosažen při úložce 1 000 Kč za měsíc. Výše státního příspěvku se odvíjí od formule $90 \text{ Kč} + 20 \% \text{ z částky nad } 300 \text{ Kč}$, například v případě měsíčního příspěvku 500 Kč tedy činí státní příspěvek 130 Kč. (Rytířová, 2013, s. 99)

Daňová zvýhodnění

- **Daňové zvýhodnění účastníků** – probíhá skrze odečtení části příspěvků od základu daně. Jedná se o příspěvek, který přesahuje měsíční výši 1 000 Kč. Za rok lze odečíst nově až 24 000 Kč, maximálního odpočtu tak dosáhnou ti, kteří přispívají 3 000 Kč. (Allianz, 2017)
- **Daňová úspora zaměstnavatelů** – spočívá ve zvýhodnění v případě, že přispívají svým zaměstnancům do třetího pilíře. Odvedené prostředky do výše 50 000 Kč za rok jsou osvobozeny od daně. (Allianz, 2017)

3.2.4 Výplata naspořených prostředků

Účastníci doplňkového spoření mají na výběr mezi pravidelnou výplatou peněžních prostředků na stanovenou dobu formu penze a jednorázovým plněním (jednorázové vyrovnání a odbytné). Nároky na výplatu daných dávek, i určité dávky samotné, se liší pro účastníky transformovaných a účastnických fondů. V této podkapitole se blíže seznámíme s jednotlivými vyplácenými dávkami ze třetího pilíře.

- **Starobní penze na určenou dobu** – je dávka vyplácená pouze v případě účastnických fondů. Nárok na tuto dávku vzniká 5 let před vznikem nároku na starobní důchod a za další zákonných podmínek. Účastník si sám zvolí dobu, po kterou bude penzi pobírat, minimálně však 3 roky. (Rytířová, 2013, s. 102–105)
- **Doživotní penze** – jedná se o základní poskytovanou dávku v případě transformovaných fondů, kde je nárokem na tuto dávku dosažení 60 let věku. V případě účastnických fondů jsou podmínky stejné jako u starobní penze na určenou dobu. (tamtéž)

- **Invalidní penze** – je dávka, která je poskytována v případě přiznání invalidního důchodu 3. stupně a minimální pojistné doby ve výši 36 měsíců. (NN penzijní společnost, 2017)
- **Jednorázové vyrovnání** – je dávkou, na kterou je potřeba dosažení důchodového věku. V rámci jednorázového vyrovnání budou vyplaceny nashromážděné příspěvky, státní příspěvky a podíly z výnosů fondů. (NN penzijní společnost, 2017)
- **Odbytné** – nastává v případě předčasného ukončení smlouvy. Podmínkou je trvání spořicí doby ve výši 24 měsíců u účastnických fondů a 12 měsíců v případě transformovaných fondů. V případě výplaty formou odbytného dochází k navrácení státního příspěvku. (KB penzijní společnost, 2017)
- **Výsluhová penze** – je dávkou poskytovanou pouze v případě transformovaných fondů. Je vyplácena bez ohledu na dosažený věk při splnění stanovené doby pojištění nejméně 15 let. Tato dávka se musí smluvně sjednat před vznikem nároku na starobní důchod a je určena pracovníkům vykonávajícím náročnou práci. (Rytířová, 2013, s. 106)
- **Předdůchod (penze na předem stanovenou dobu s přesně stanovenou výší důchodu)** – je dávkou novou, která je poskytována jen u účastnických fondů. Nárok na tuto dávku vzniká 5 let před vznikem nároku na starobní důchod a další podmínkou je spořicí doba ve výši alespoň 60 měsíců. V případě splnění 4 podmínek² se stává účastník státním pojištěncem pro účely veřejného zdravotního pojištění. Pokud tedy účastník nebude mít žádné příjmy, tak nemusí platit příspěvky na zdravotní pojištění. (Rytířová, 2013, s. 104)

² a) vyplácená penze musí být alespoň ve výši 30 % průměrné mzdy b) dávky musejí být vypláceny měsíčně a nesmí po dobu pobírání klesat c) výplata dávek nesmí skončit dříve než 3 roky před nárokem na řádný starobní důchod d) délka pobírání musí být alespoň 2 roky

4. Demografický vývoj

Pokud se v současné době vede diskuse týkající se penzijních plánů, vždy se jako varovný signál vynoří téma stárnutí populace. K tomuto demografickému procesu dochází vzhledem ke dvěma aspektům a těmi jsou nižší úhrnná plodnost a vyšší délka života. Intenzita stárnutí populace může být zmírněna, či naopak posílena populační migrací. (Cipra, 2012, s. 89)

Stárnutí populace je společenský a ekonomický jev, který se odehrává na světě již více než dvě stě let. Změny ve střední délce života způsobují, že se více než polovina lidí v rozvinutém světě dožívá více než sedmdesáti let. Ke stárnutí populace nedochází však jen ve vyspělých zemích, rovněž se s ním setkáváme v rozvojových zemích. Dochází zde k přechodu ze společností s vysokou mírou porodnosti a úmrtnosti ke společností s nízkou mírou porodnosti a úmrtnosti. Prodloužení střední délky života je důkazem vysoké životní úrovně a rozvinutého zdravotnictví, jedná se o úspěch lidstva. Na druhé straně si musí vlády zemí uvědomit současný zvýšený tlak na veřejné finance, neboť s dochází k růstu veřejných výdajů spojených s vyšším průměrným věkem. (Loužek, 2014, s. 80)

V demografii měna obyvatelstva značí počet a strukturu obyvatelstva, která se neustále mění. Rozlišujeme dva typy měny a to měnu přirozenou a měnu mechanickou (migrace). Přirozená měna obyvatelstva zahrnuje rození a vymírání lidské populace, zkoumá tedy počet narozených a zemřelých na daném území. Ve výsledku mohou nastat dvě situace: přirozený přírůstek, nebo úbytek. (Roubíček, 1997)

Tato kapitola práce se zabývá demografickým vývojem českého obyvatelstva a to i v rámci mezinárodního srovnání. Na vybraných demografických ukazatelích bude přiblíženo stárnutí populace. V této kapitole bude doložen vztah mezi demografickým vývojem a penzijním systémem.

4.1 Demografický vývoj ve zkoumaném období

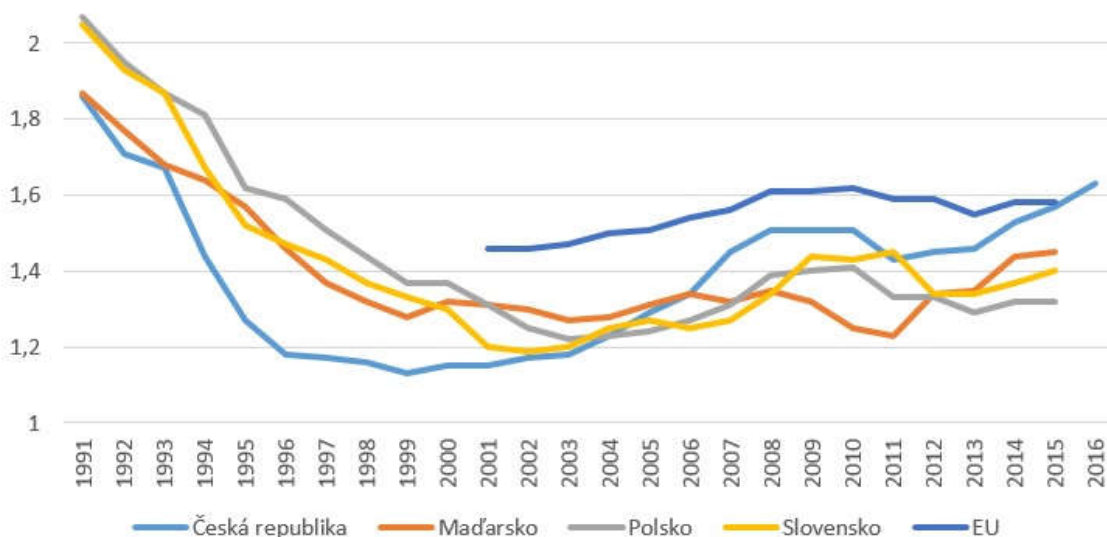
Demografický vývoj má zásadní vliv na penzijní systém. Za účelem zabezpečení dlouhodobé udržitelnosti provádí vláda politická rozhodnutí, která vycházejí z odborných analýz a opírají se jednak o data historická, tak i o prognózy budoucího

vývoje. V této podkapitole práce je věnována pozornost vývoji demografických ukazatelů, které úzce souvisejí s penzijními systémy.

4.1.1 Plodnost

Rození dětí neboli porodnost patří společně s úmrtností k základním složkám demografické reprodukce. V oblasti porodnosti existuje několik ukazatelů a nejpoužívanějším z nich je úhrnná míra plodnosti, která představuje průměrný počet živě narozených dětí připadajících na jednu ženu. K prosté reprodukci obyvatelstva je vyžadováno 2,1 dítěte na ženu. Jedná se o hodnotu, která je nezbytná pro zajištění trvalého stavu populace v dané společnosti. (Kalibová et al., 1993) Úhrnná plodnost a množství narozených dětí jsou pro penzijní systém klíčové ukazatele, jelikož děti jsou budoucí pracovní silou. Při významném poklesu porodnosti se sociální systém musí tomuto jevu přizpůsobit. Ve vyspělých zemích Evropské unie je úhrnná plodnost dlouhodobě pod hranicí prosté reprodukce. Jedním z možných řešení nízké porodnosti je migrace, která se tedy dostává do pozornosti společenských a politických debat. Jednotlivé státy jsou nuceny na klesající porodnost reagovat.

Graf č. 1: Vývoj úhrnné míry plodnosti ve vybraných zemích mezi lety 1991 až 2016

Zdroj: Eurostat, 2016a a ČSÚ, 2017a, vlastní zpracování

Ve sledovaném období došlo k významným demografickým změnám. S politickou změnou režimu v roce 1989 došlo rovněž ke změnám ekonomickým a sociálním. S příchodem demokracie se k mladým Středoevropanům dostaly nové

možnosti. Otevření hranic umožnilo volný pohyb do západních zemí a byla zde nově možnost svobodného podnikání. Změna populačního vývoje se neprojevila ihned se změnou politickou, došlo k ní se zpožděním, a to v první polovině devadesátých let. (Bartoňová et al., 2010, s. 23) V grafu č. 1 vidíme významný pokles úhrnné plodnosti v 1. polovině 90. let ve všech sledovaných zemích. Zejména docházelo k odkladu mateřství do vyššího věku, tudíž postupně rostl průměrný věk žen při porodu. Od této doby se také setkáváme se vzrůstající tendencí dětí narozených mimo manželství, bezdětností a s upřednostňováním modelu rodiny s menším počtem dětí. V první polovině 90. let docházelo v České republice k rapidnímu každoročnímu propadu porodnosti, který byl ve srovnání s vybranými zeměmi mnohem rychlejší. Tento propad se po roce 1996 stabilizoval a svého historického minima dosáhla plodnost v roce 1999. Zde byla v naší republice dosažena hodnota úhrnné plodnosti 1,13, zatímco v zahraničí byla tato hodnota podstatně vyšší, konkrétně tedy 1,28 v Maďarsku, 1,33 na Slovensku a 1,37 v Polsku. Vzestup v posledních letech byl podle mnohých odborníků očekávaný, jelikož je spojen s posunem mateřství do pozdějšího věku u generace silných ročníků 70. let (tzv. Husákovy děti). V roce 2016 se v České republice živě narodilo přes 112 tisíc dětí, úhrnná míra plodnosti dosáhla hodnoty 1,63 dítěte na jednu ženu. Hodnota úhrnné plodnosti nad hranicí takzvané nízké porodnosti (1,50) byla od vzniku republiky dosažena v roce 1993, poté až od roku 2014 do současnosti. V celém zkoumaném období také docházelo k neustálému růstu průměrného věku matek při narození dítěte. Rovněž dochází k nárůstu počtu porodů mimo manželství, v roce 2016 se mimo manželství narodilo 48,6 % dětí. Vzhledem k pružnosti Českého statistického úřadu a jeho nejaktuálnějším datům můžeme konstatovat, že v roce 2016 míra plodnosti v České republice předčila průměr EU. (ČSÚ, 2017a)

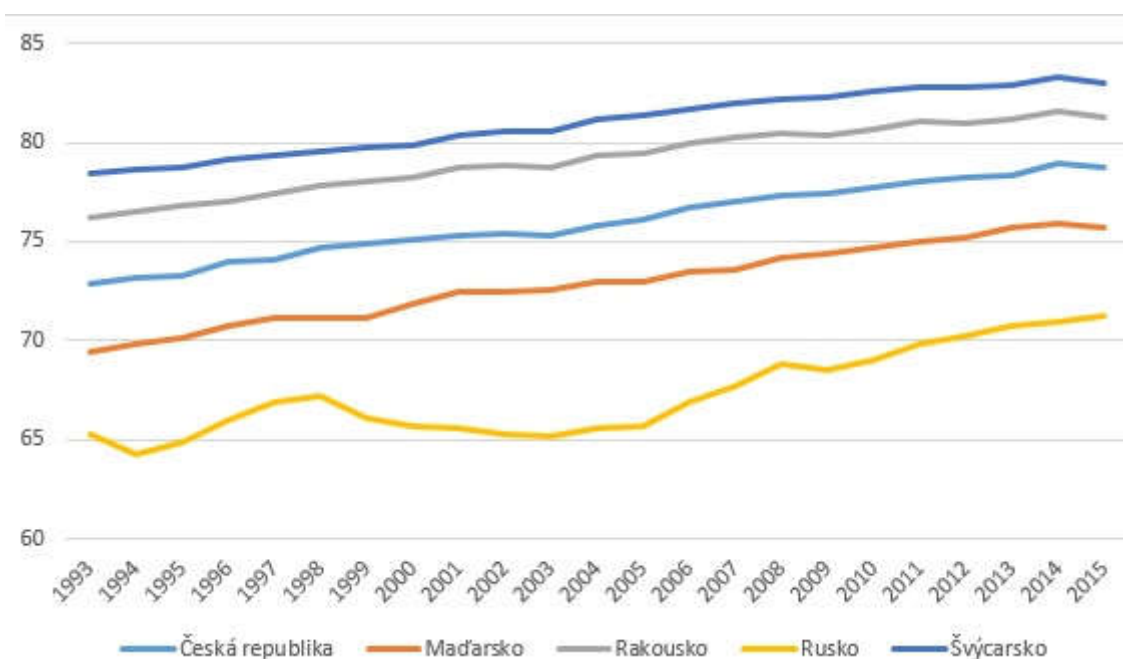
4.1.2 Střední délka života

Střední délka života představuje délku dožití daného jedince od provádění konkrétního šetření. Obvykle se udává od narození nebo od určitého věku. Střední délka života od narození nám říká, jakého věku se dožije dítě v daném roce narození. (Kalibová et al., 1993). V případě délky dožití od vybraného roku se jedná o počet let, které mají před sebou například lidé ve 40 letech. Výpočty předpokládají udržení úmrtnosti v době výpočtu. Z matematického hlediska se jedná o vážený průměr věkových kategorií. Pravděpodobnost úmrtí je pro dané kategorie dána příslušnou vahou v rovnici. (Dolejš, 2013)

V literatuře se vedle střední délky života rovněž můžeme setkat s výrazem naděje dožití. Do ukazatele se promítá vliv životní úrovně, zdravotní péče a ekonomické vyspělosti dané společnosti. Sociální politika prostřednictvím snižování nemocnosti usiluje o zvyšování střední délky života. K poklesu střední délky života dochází v případě sociálního regresu, tedy například v době války. Jedná se o ukazatel, který není ovlivněn skutečnou věkovou strukturou populace, proto je vhodný k mezinárodnímu srovnání. (Kalibová et al., 1993)

Naděje dožití je ukazatel, který významným způsobem ovlivňuje penzijní systémy, neboť z něj lze odvodit počet let, které stráví jedinci v penzi, tedy samotnou dobu pobírání důchodových dávek. V průběžných penzijních systémech ekonomicky aktivní obyvatelstvo odvádí pojistné, které je ihned vypláceno stávajícím důchodcům. Pokud lidé tráví více času v důchodovém věku a pobírají penze za jinak nezměněných podmínek, tak dochází k vytváření tlaku na veřejné finance.

Graf č. 2: Střední délka života ve vybraných zemích v letech 1993 - 2015

Zdroj: OECD, 2016b, vlastní zpracování

Mezi lety 1993 a 2015 došlo ve všech vybraných zemích ke zvýšení střední délky života a pořadí těchto zemí zůstalo v celém období neměnné. V zemích OECD

docházelo ke konzistentnímu růstu naděje dožití, zatímco v Rusku v rámci sledovaného období nastal dvakrát negativní trend. Na začátku zkoumaného období byla střední délka života ve vybraných zemích následující: 65,3 Rusko; 69,4 Maďarsko; 72,9 Česká republika; 76,2 Rakousko a 78,4 Švýcarsko. Švýcarskou hodnotu z roku 1993 se podařilo překonat Rakousku v roce 2001 a České republice v roce 2014, ostatní země jsou i v roce 2015 pod touto hodnotou (78,4 roku). Dle nejnovějších dostupných dat OECD z roku 2015 jsou hodnoty střední délky následující: 71,3 Rusko; 75,7 Maďarsko; 78,7 Česká republika; 81,3 Rakousko a 83,0 Švýcarsko. Ve zkoumaném období došlo k největšímu prodloužení střední délky života v Maďarsku a to o 6,3 roku, v ČR se naděje dožití prodloužila o 5,8 roku. Střední délka života se značně liší u mužů a žen, v případě rozvojových zemí jsou tyto rozdíly mnohem vyšší, než v zemích vyspělých. V Rusku na konci sledovaného období činil rozdíl mezi pohlavími propastných 10,8 roku, zatímco ve Švýcarsku se jednalo pouze o 4,3 roku. V ČR je naděje dožití žen o 5,9 roku vyšší.

Prodlužování délky života je ve vyspělých západních společnostech dlouhodobým pozitivním trendem. Očekává se, že tento trend bude pokračovat i nadále. Dlouhou dobu tento vývoj stál mimo pozornost vlád jednotlivých států, dokonce se brzký odchod do důchodu jevil jako možné řešení nepříznivé situace na pracovním trhu. Od 90. let 20. století se penzijní systémy začaly dostávat do problémů a to právě v návaznosti na nízký průměrný věk odchodu do penze. Zvýšený tlak na veřejné finance byl umocněn neustálým stárnutím populace a státy byly donuceny k úvahám o reformách důchodových systémů. Prodlužování pracovního života se tedy jeví jako logické vyústění rostoucí střední délky života. Aby byla zajištěna odpovídající výše penzí a dlouhodobá finanční udržitelnost penzijního systému, tak je nutné, aby zde byla relace mezi délkou pracovního života a nadějí na dožití.

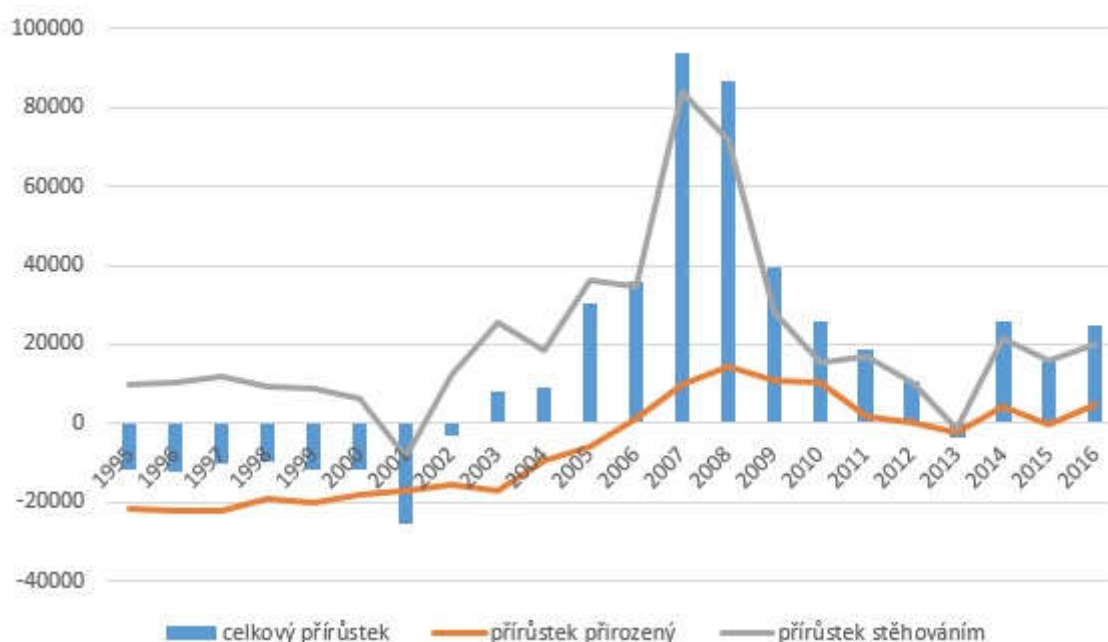
V sociálních systémech je možno zakomponovat vývoj střední délky života více způsoby. Jedním z nich je zakomponování vývoje střední délky života přímo do výpočtové formule dávkově definovaných systémů, tím dojde k ovlivnění samotné výše důchodu. Dále je možné nepřímé použití ukazatele střední délky života a to skrze propojení s vybranými parametry důchodového systému. Často se jedná o dobu pojištění (Francie) nebo důchodového věku (Slovensko). Toto opatření podporuje Evropská unie a OECD. (Holub et al., 2015)

4.1.3 Migrace

Migrace značí mechanický pohyb obyvatelstva v prostoru. Má spolu s přirozenou měnou obyvatelstva vliv na počet a stav populace. (Kalibová et al., 1993) Migraci dělíme podle směru na emigraci (vystěhování) a imigraci (přistěhování). Samotný pohyb se skládá z obou výše zmíněných součástí, v oblasti vystěhování se jedná o emigraci a v oblasti přistěhování se jedná o imigraci. Statistické metody nahlízejí na migraci dvěma způsoby. První z nich zkoumá to, zda jedinec překročil hranice státu a pokud ano, tak jakým směrem tento pohyb byl uskutečněn. Druhým způsobem je zkoumání migračních toků mezi dvěma konkrétními zeměmi. Z prostorového hlediska rozlišujeme tři typy pohybu obyvatelstva: migraci, dojížděku nebo vyjížděku a cestování. Za migraci je obvykle považována změna trvalého bydliště. Dojížděka a vyjížděka jsou obvykle pracovního rázu a nabývají formy kyvadlové či sezónní migrace. V případě cestování se jedná o krátkodobý pobyt v novém místě. Pouze změna trvalého bydliště se považuje za pravou migraci. (Roubíček, 1997, s. 257-259)

Migrace lze klasifikovat mnoha způsoby. Další členění je na migraci dobrovolnou a nedobrovolnou. (Kalibová et al., 1993) Migrace dobrovolná vychází ze svobodného rozhodnutí jedince. Pokud jsou jedinci donuceni k migraci státní mocí, tak se jedná o migraci násilnou. Migrační politika tvoří důležitou součást populační politiky. Daná země nastavuje své přistěhovalecké zákony a to takovým způsobem, aby došlo k selekci ekonomicky prospěšných jedinců nepředstavujících bezpečnostní riziko pro danou zemi. (Roubíček, 1997) Jedním ze základních ukazatelů je hrubá migrace, která součtem počtu imigrantů a emigrantů za dané časové období (obvykle kalendářní rok). Často sledovaným ukazatelem je migrační saldo, které je tvořeno rozdílem mezi počtem emigrantů a imigrantů.

Graf č. 3: Migrační saldo v ČR mezi lety 1995 - 2016

Zdroj: ČSÚ, 2017b, vlastní zpracování

Přírůstek stěhováním v České republice procházel ve sledovaném období nepravidelnými výkyvy, jak je ilustrováno na grafu č. 3. V 90. letech 20. století dosahovalo migrační saldo nízkých hodnot, v roce 2001 bylo dokonce záporné. Po vstupu do EU imigrace do České republiky výrazně rostla. V roce 2007 dosáhlo migrační saldo svého maxima a to více než 83 tisíc osob. V souvislosti s vypuknutím hospodářské krize v roce 2008 docházelo ke snižování migračního salda. Migrace je jev, který ovlivňuje etnickou skladbu obyvatelstva dané země.

V současné Evropě dochází ke stárnutí populace a k vysoké geografické mobilitě. Nabízí se zde tedy možnost kompenzace nízké porodnosti skrze podporu migrace, která bude prováděna vhodně nastavenou migrační politikou státu. Praxe ze zemí západní Evropy nám ovšem ukazuje, že integrace jazykově, etnicky a kulturně rozdílných skupin je, i přes podporu ze strany státu a neziskových organizací, velmi obtížná. Je zde riziko vzniku uzavřených komunit, jež se odmítají integrovat do většinové společnosti, což vytváří sociální napětí. (Kalibová et al., 1993) Sociální systém z této situace netěží, naopak dochází k využívání finančních prostředků na programy, které podporují začleňování cizinců do společnosti. Pokud tedy stát hodlá prospět sociálnímu systému, tak by měl nastavit taková pravidla migrační politiky, aby

docházelo k přisunu jedinců kulturně a civilizačně nám blízkých a ochotných k integraci do většinové společnosti.

4.1.4 Věková struktura obyvatelstva

Nejzákladnější atributy demografické struktury populace jsou pohlaví a věk. Struktura obyvatelstva podle věku a pohlaví je výsledkem minulých demografických procesů a do jisté míry předurčuje budoucí demografický vývoj. Stěžejní demografické procesy jsou podmíněny právě věkem a pohlavím. V demografické struktuře se zkoumá podíl mužů a žen v daných věkových skupinách (Kalibová et al., 1993, s. 68) Členění podle pohlaví a věku má význam i v praktické hospodářské a sociální politice. Zjištěná data se využívají jak k hodnocení současného stavu, tak k modelování předpokládaného vývoje a to zejména v oblasti pracovních sil a zaměstnanosti. Dále je zde vliv na debatu ohledně školství, zdravotnictví a oblast sociální politiky. Získané informace o struktuře populace mají rovněž vliv na nastavení parametrů důchodového systému. (Roubíček, 1997, s. 124)

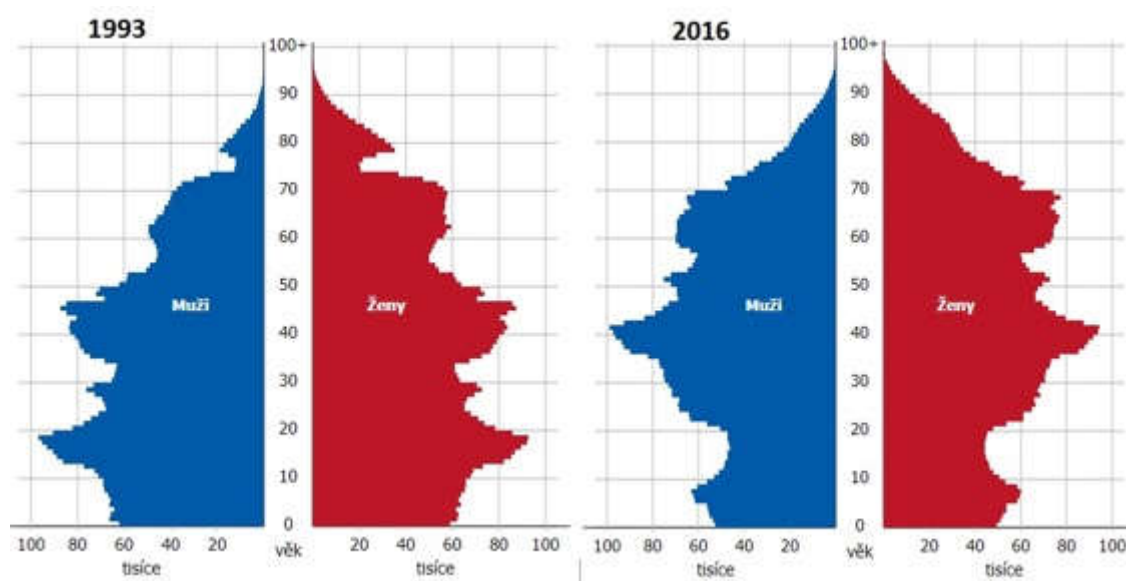
Z hlediska věku se obyvatelstvo podle Roubíčka (1997) dělí do tří věkových kategorií a to osoby v předproduktivním věku 0 – 14 let, osoby v produktivním věku 15 – 64 let a osoby v postproduktivním věku nad 65 let. Na změny ve věkové struktuře obyvatelstva má vliv mnoho aspektů. Nejzásadnější je vliv porodnosti a úmrtnosti, dále je potřeba brát v potaz vnější události (války, hospodářské krize), které deformují věkovou strukturu. Nezanedbatelným aspektem je migrace, na kterou má vliv nastavení migrační politiky. Pro grafickou ilustraci věkového složení obyvatelstva se využívají věkové pyramidy. (Kalibová et al., 1993, s. 91-92) Věkové pyramidy dělíme na:

- Progresivní - vysoká porodnost, nízký podíl starších osob v populaci, přirozený přírůstek populace (rozvojové státy).
- Stacionární - dětská složka a podíl starších osob jsou téměř v rovnováze, nulový přirozený přírůstek.
- Regresivní - dětská složka početně nenahrazuje starší osoby, přirozený přírůstek je tedy záporný.

V současné době dochází k procesu stárnutí populace. Tento proces značí přechod od progresivního přes stacionární až k regresivnímu typu věkové pyramidy.

Dochází tedy k růstu podílu starého obyvatelstva na populaci. (Kalibová et al., 1993, s. 91-92) Ve zkoumaném období došlo ke snížení podílu mladých na populaci a ke zvýšení podílu důchodců na populaci. Je tedy vytvořen tlak na důchodový systém, jelikož je zde více pobíratelů dávek a klesá podíl potenciální pracovní síly. Průběžně financované systémy vznikaly za zcela odlišné demografické situace, od této doby se změnil poměr mezi plátcí a příjemci, který se bude i nadále zhoršovat. Aby byla zajištěna dlouhodobá finanční udržitelnost penzijního systému, tak je třeba provádět reformy tohoto systému.

Graf č. 4: Složení obyvatelstva v ČR podle věku a pohlaví v letech 1993 a 2016

Zdroj: ČSÚ, 2017c – Animované stromy života

Česká populace prošla určitým historickým vývojem, věkovou strukturu vidíme detailně na grafu č. 4, kde je regresivní věková pyramida. Při pohledu na starší obyvatelstvo vidíme převahu žen nad muži, která je způsobena nižší úrovní úmrtnosti žen. Při pohledu na první věkovou pyramidu vidíme první výrazný zářez mezi 70 a 80 lety, který byl způsoben nižší úrovní porodnosti v období 1. světové války. Další ne tak výrazný zářez je v kategorii mezi 50 a 60 lety, zde se jedná o Velkou hospodářskou krizi a s ní spojený nižší počet narozených dětí. Zářez pozitivním směrem u věkové kategorie kolem 40 let je způsoben velkým nárůstem porodnosti, ke kterému došlo po 2. světové válce. Následně došlo ke snížení počtu narozených a to jednak přijetím potratového zákona, tak nástupem slabších ročníků. (Kalibová et al., 1993, s. 91) Počátkem 70. let došlo k přijetí komplexu pronatalitních opatření, která vyústila

v prudký nárůst porodnosti. Zmíněná opatření se dotkla početnějších generací narozených po konci druhé světové války. Na grafu č. 4 se jedná o poslední a zároveň největší zářez pozitivním směrem. (Bartoňová et al., 2010, s. 109) Po pádu totalitního režimu došlo k razantnímu poklesu úrovně porodnosti, což dokazuje věková kategorie 10 až 20 let ve věkové pyramidě z roku 2016. Řada faktorů vedla od první poloviny devadesátých let k destabilizaci populačního klimatu. Očekávaná druhotná vlna zvýšené porodnosti tzv. Husákových dětí se v 90. letech nedostavila. Opožděný nástup této vlny nastal po roce 2001 a až od roku 2004 došlo k výraznějšímu projevu ve sledovaných ukazatelích (mírně se rozšířila základna věkové pyramidy). Nicméně v předchozích více než dvaceti letech docházelo k postupnému snižování úrovně porodnosti, které má za následek trvale regresivní charakter věkového složení populace v ČR. Mezi konsekvence patří prudké demografické stárnutí a v dlouhodobém horizontu i ztráta obyvatelstva přirozenou měnou. (Bartoňová et al., 2010, s. 109 - 110)

4.1.5 Index starobní závislosti

Index starobní závislosti (old-age dependency ratio) vyjadřuje závislost osob v postproduktivním věku na populaci v produktivním věku. Vypočítá se tedy jednoduše jako podíl, kde v čitateli je zastoupena populace starší 65 let a ve jmenovateli je populace ve věku 15-64 let. (Roubíček, 1997, s. 142 - 143)

Tabulka č. 2: Index starobní závislosti ve vybraných zemích mezi lety 1993 - 2016

	1993	1995	2000	2005	2010	2015	2016
ČR	19,2	19,3	19,7	20,3	23,4	26,6	27,6
Maďarsko	20,5	20,9	22,0	22,7	24,2	26,5	27,2
Německo	21,9	22,5	25,2	29,9	31,4	32,0	32,0
Norsko	25,1	24,8	23,5	22,4	22,5	24,5	25,0
Polsko	16,1	16,6	17,8	18,7	19,1	22,2	23,1
Rakousko	22,1	22,5	22,9	23,5	26,2	27,5	27,5
Slovensko	16,1	16,3	16,6	16,4	17,3	19,7	20,6
Švýcarsko	21,5	21,7	22,7	23,3	24,7	26,4	26,7
EU	21,3	21,9	23,2	24,7	26,1	28,8	29,3
V4	18,0	18,4	19,0	19,5	21,0	23,8	24,6

Zdroj: Eurostat, 2016b, vlastní zpracování

Pro penzijní systém je sledování vývoje tohoto ukazatele zásadní, jelikož lidi v postproduktivním věku zpravidla pobírají penze. V případě rostoucího podílu důchodců ve společnosti je tedy vytvářen tlak na veřejné finance. Ve zkoumaném období docházelo podle tabulky č. 2 ve většině sledovaných zemí ke kontinuálnímu růstu hodnoty indexu starobní závislosti, pouze v Norsku k poklesu hodnoty tohoto indexu. V roce 1993 byla hodnota indexu starobní závislosti v České republice 19,2, což je o 1,3 menší než v Maďarsku. V roce 2016 je již index starobní závislosti ČR vyšší než maďarský. Český index starobní závislosti za dané období vzrostl o 8,4, což je více než průměr EU, který vzrostl o 8,0. V zemích Visegrádské čtyřky došlo k růstu daného indexu o 6,6. Nejnižší výchozí hodnotu indexu a to 16,1 mělo Polsko společně se Slovenskem, v Polsku se podíl osob starších 65 let zvyšoval rychlejším tempem než ve Slovenské republice.

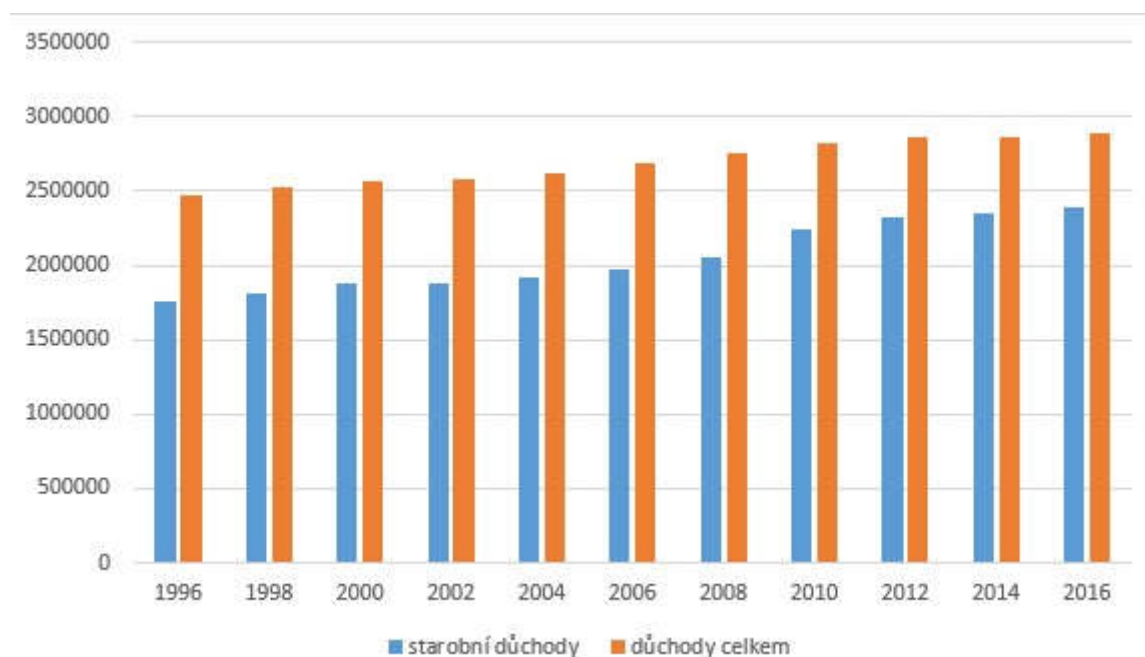
4.2 Statistické ukazatele spojené s důchodovým systémem

Vedle demografických ukazatelů se zkoumají rovněž statistická data týkající se přímo důchodů. Tyta data jsou nesmírně důležitá, neboť nám poskytují cenné informace a napomáhají k formování hospodářské politiky v důchodové oblasti. Statistika nám ukazuje historickou i současnou zátěž veřejných financí a přiměřenost důchodů. V této kapitole budou zkoumány následující ukazatele: počet důchodců, výdaje na důchody ve srovnání se zahraničím, náhradový poměr a saldo důchodového účtu.

4.2.1 Počet důchodců

Jedním z elementárních ukazatelů v důchodové oblasti je samotný počet důchodců. Celkový počet důchodců se dlouhodobě zvyšuje, dochází ke stárnutí české společnosti. Největší část vyplácených důchodů tvoří starobní důchody, které jsou nekrácené a krácené (trvale, nebo dočasně). Dále máme důchody invalidní, vdovské a vdovecké a sirotčí.

Graf č. 5: Vývoj počtu důchodců v České republice mezi lety 1996 až 2016

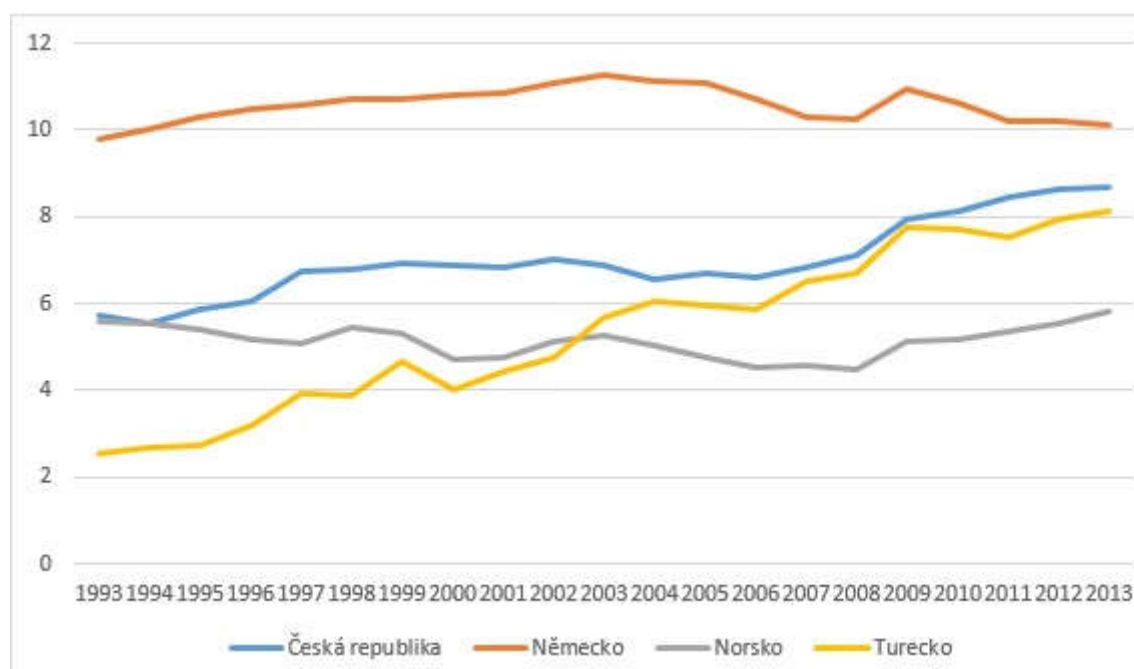
Zdroj: MPSV, 2007a; MPSV, 2016a a MPSV, 2017, vlastní zpracování

Mezi lety 1996 a 2016 docházelo k pozvolnému nárůstu celkového počtu důchodců. Starobní důchody rostly v porovnání se všemi důchody rychlejším tempem, jak je možno vidět na grafu č. 5. K rapidnímu nárůstu počtu starobních důchodců došlo mezi lety 2009 a 2010 a následně mezi rokem 2010 a 2011, z hlediska struktury se jednalo zejména o nárůst trvale krácených předčasných důchodů. (MPSV, 2017) Stalo se tak ze dvou důvodů a to vzhledem k průběhu ekonomické krize a změnám ve výpočtu invalidního důchodu. Částečný a plný invalidní důchod byl od 1. ledna 2010 nahrazen invalidním důchodem I., II. a III. stupně. Jednotlivé stupně jsou stanoveny podle poklesu pracovní schopnosti. (ČSSZ, 2016c)

4.2.2 Výdaje na důchody

Z hlediska udržitelnosti penzijních systémů je nezbytné znát výdaje, které jsou na důchody vydávány. Pro mezinárodní srovnání dat se státní výdaje na důchody vztahují k HDP. Pro hospodářskou politiku je zásadní znát trend, kterým se výdaje vyvíjí. V případě rostoucích výdajů na důchodové systémy dochází ke zvýšení tlaku na veřejné finance. V této podkapitole jsou srovnávány vybrané země OECD.

Graf č. 6: Vývoj výdajů na důchody ve vybraných zemích v letech 1993-2013 v % HDP

Zdroj: OECD, 2016b, vlastní zpracování

Ve sledovaném období došlo ke zvýšení výdajů na penze ve všech zemích, které jsou zobrazeny v grafu č. 6. Vyspělé země (Norsko, Německo) měly stagnující vývoj výdajů na důchody vztahený k HDP. České výdaje na důchody se zvedly za dané období více než o 2 procentní body na konečných 8,67 % HDP v roce 2013. Do roku 1996 se výdaje na důchody v ČR nacházely zhruba jeden procentní bod pod průměrem zemí OECD, v období 1997 až 2009 české výdaje korespondovaly s průměrem OECD a v posledních letech jsou již vyšší než průměr OECD. V rozvojovém Turecku došlo ve zkoumaném období ke ztrojnásobení výdajů na důchody. (OECD, 2016b)

4.2.3 Náhradový poměr

Náhradový poměr je veličina, která nejvíce zajímá pobíratele důchodů. Jedná se o podíl průměrného vypláceného starobního důchodu k průměrné mzdě v procentech. Náhradový poměr důchod/mzda může být vztahen k hrubé, či čisté mzdě. Rozdíl mezi nimi je tvořen odvodem daně z příjmu fyzických osob a placeným pojistným. Lepší vypovídací schopnost tedy poskytuje čistý náhradový poměr, na základě kterého je ihned vidět změna životní úrovně v momentu odchodu do penze.

Tabulka č. 3: Relace průměrného vypláceného starobního důchodu k hrubé a čisté průměrné mzdě v ČR mezi lety 1989 až 2016

Rok	Průměrný důchod (v Kč)	Relace k hrubé mzdě	Relace k čisté mzdě
1989	1598	50,4	63,8
1990	1731	52,7	66,9
1991	2176	57,4	73,7
1992	2413	52,0	67,7
1993	2 734	47,0	60,1
1994	3 059	44,4	57,2
1995	3 578	43,8	56,6
1996	4 213	43,5	56,0
1997	4 840	45,3	58,3
1998	5 367	45,9	59,0
1999	5 724	45,2	58,2
2000	5 962	44,2	57,1
2001	6 352	43,4	56,1
2002	6 830	43,5	56,5
2003	7 071	42,2	55,2
2004	7 256	40,6	53,3
2005	7 728	41,1	54,2
2006	8 173	40,8	52,7
2007	8 736	40,6	52,9
2008	9 347	40,2	52,8
2009	10 028	41,6	53,7
2010	10 093	41,2	53,2
2011	10 543	42,0	54,8
2012	10 770	41,6	54,1
2013	10 962	42,3	55,1
2014	11 065	42,0	54,7
2015	11 331	41,7	54,5
2016	11 439	40,5	53,1

Zdroj: MPSV,2017, vlastní zpracování

Mezi rokem 1989 a vznikem samostatné České republiky byla relace hrubá relace mezi průměrným důchodem a mzdou nad 50 % a čistá relace byla nad 63 % s extrémem 73,7 % v roce 1991. Jednalo se o velmi vysoké hodnoty. Od roku 1993 do konce 90. let docházelo k pozvolnému klesání obou poměrů, hrubý náhradový poměr se v daném období snížil z původních 47 % na 45,2 % a čistý náhradový poměr klesl z 60,1 % na 58,2 %. Na začátku tisíciletí došlo k rychlejšímu propadu obou veličin. V roce 2004 již činil hrubý náhradový poměr pouze 40,6 % a čistý náhradový poměr byl ve výši 53,3 %. Od tohoto roku až do konce sledovaného období nedošlo k výraznějšímu poklesu jak hrubého náhradového poměru, který se pohyboval v rozmezí 40,2 % až 42,3 %, tak čistého náhradového poměru, který si držel relaci 52,7 % a 55,1 %. (MPSV, 2017)

Podle Loužka (2014, s. 27) probíhá snižování podílu průměrného důchodu k průměrné mzdě již více než 15 let, proto by nemělo být tragédií budoucí snížení tohoto podílu na 30 % v roce 2030 a na 20 % v roce 2050. Autor práce se neztotožňuje s tímto výrokem, neboť v posledních patnácti letech nedochází ke snižování podílu průměrného důchodu k průměrné mzdě. Relace důchod mzda je již dlouhá léta stagnující, jak je možno vidět na datech MPSV v tabulce č. 3. Vládě se skrze provedené reformy v posledních letech povedlo udržení náhradového poměru a to jak hrubého, tak čistého.

4.2.4 Důchodový účet a zatížení státního rozpočtu

Jedním z nových opatření zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, bylo zřízení účtu důchodového pojištění v rámci státních aktiv. Prostředky z tohoto účtu mohou být využity pouze na zvyšování dávek nebo na krytí případného deficitu důchodového účtu. (Radičová, 1998, s. 41- 42) K tomuto opatření se přistoupilo poté, co byl přebytek z let 1993 až 1995 ve výši 25 miliard Kč použit na jiné účely než na důchodové dávky či na tvorbu rezerv. (Durdisová, 2005, s. 95-96)

Tabulka č. 4: Saldo důchodového účtu České Republiky v letech 1996 - 2015

Rok	Saldo důchodového účtu (mld Kč)	Rok	Saldo důchodového účtu (mld Kč)
1996	4,384	2006	-0,864
1997	-6,516	2007	9,897
1998	-12,493	2008	2,598
1999	-19,445	2009	-36,828
2000	-19,658	2010	-35,617
2001	-18,501	2011	-45,353
2002	-18,909	2012	-26,174
2003	-19,912	2013	-29,262
2004	8,326	2014	-21,992
2005	6,56	2015	-28,207

Zdroj: MFČR, 2016, vlastní zpracování

Důchodový účet byl přebytkový ještě v roce 1996, poté zůstal dlouhých 7 let ve schodku. Teprve se vstupem ČR do Evropské unie v roce 2004 se dostal důchodový účet opět do přebytku. Následující roky byly pro důchodový účet příznivé, systém generoval přebytky. S příchodem ekonomické krize roku 2008 došlo k prohloubení již existujících deficitů a dluhů veřejných financí a významným způsobem se ovlivnil nástup reforem. (Holub et al., 2015, s. 7) Mezi lety 2008 a 2009 došlo k meziročnímu snížení salda důchodového účtu téměř o 40 miliard Kč. Od roku 2009 je důchodový účet ve schodku. V posledních letech tedy dlouhodobě výdaje na vyplácené penze převyšují příjmy z odvedeného pojistného. Přibývá osob, které pobírají starobní důchody, viz podkapitola 4.2.1. Naposledy se nacházel důchodový systém v přebytku před krizí v roce 2008. Podle Holuba et al. (2015, s. 7) je prodloužení pracovního života nezbytné k zajištění dlouhodobého ekonomického růstu, finanční udržitelnosti penzijního systému a přiměřené výše důchodů.

4.3 Prognóza budoucího vývoje

4.3.1 Plodnost

Úhrnná míra plodnosti je nejpoužívanějším ukazatelem porodnosti, který ukazuje průměrný počet dětí připadajících na jednu ženu. Jedná se o velmi důležitý ukazatel jak pro demografickou reprodukci, tak pro penzijní systémy, jelikož narozené děti tvoří budoucí pracovní sílu.

Tabulka č. 5: Prognóza úhrnné míry plodnosti ve vybraných zemích do roku 2060

	2015	2020	2030	2040	2050	2060
ČR	1,572	1,678	1,736	1,764	1,784	1,800
Maďarsko	1,447	1,606	1,680	1,722	1,750	1,774
Německo	1,493	1,501	1,532	1,565	1,600	1,637
Norsko	1,728	1,743	1,757	1,773	1,791	1,810
Polsko	1,317	1,450	1,557	1,612	1,649	1,680
Rakousko	1,486	1,490	1,525	1,557	1,589	1,622
Slovensko	1,401	1,474	1,599	1,684	1,745	1,777
V4	1,434	1,552	1,643	1,696	1,732	1,758

Zdroj: Eurostat, 2017a, vlastní zpracování

Prognóza vývoje úhrnné míry porodnosti v letech 2015 až 2060 má stejný trend pro všechny sledované země. Průměrný počet dětí na jednu ženu se zvyšuje ve všech zemích. Nejvíce vzroste tato hodnota na Slovensku, kde dojde k navýšení o 0,376 na 1,777 v roce 2060 a nejmenší nárůst ve výši 0,082 je predikován v Norsku, viz tabulka č. 5. V ČR dojde ke zvýšení úhrnné míry plodnosti o 0,228 na konečných 1,8 v roce 2060. K prolomení hodnoty čisté reprodukce 2,1 dítěte na ženu nedojde ve zkoumaném období ani v jedné ze zkoumaných zemí, dokonce nedojde ani k prolomení hodnot ze začátku 90. let minulého století, které jsou k dispozici v grafu č. 1 v podkapitole 4.1.1 této práce.

4.3.2 Střední délka života

V následující podkapitole se budeme zabývat střední délkou života od narození. Jedná se tedy o naději dožití daného jedince. Pro oblast penzijních systémů je tento ukazatel důležitý, ovlivňuje práci odborných týmů. Při porovnání hranice odchodu do důchodového věku a právě naděje dožití zjistíme, jak velkou část svého života daný jedinec stráví v důchodu.

Tabulka č. 6: Prognóza naděje dožití ve vybraných zemích v letech 2015 až 2060

	2015		2020		2030		2040		2050		2060	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
ČR	75,4	81,5	76,8	82,6	78,6	84,1	80,3	85,5	82,0	86,8	83,5	88,1
Maďarsko	72,0	79,0	73,7	80,4	76,0	82,3	78,2	84,0	80,3	85,7	82,1	87,2
Německo	78,0	83,0	79,4	84,2	80,9	85,5	82,3	86,7	83,6	87,9	84,9	89,0
Norsko	80,1	84,1	80,8	84,8	82,1	86,1	83,3	87,2	84,4	88,3	85,5	89,4
Polsko	73,3	81,2	74,9	82,4	77,1	84,0	79,2	85,6	81,1	87,0	82,8	88,3
Rakousko	78,5	83,4	79,8	84,5	81,3	85,8	82,7	87,0	84,0	88,2	85,2	89,2
Slovensko	73,0	80,1	74,6	81,4	76,8	83,2	78,9	84,8	80,8	86,3	82,6	87,8
V4	73,4	80,5	75,0	81,7	77,1	83,4	79,2	85,0	81,1	86,5	82,8	87,9

Zdroj: Eurostat, 2017b, vlastní zpracování

Naděje dožití se podle prognóz bude do budoucna kontinuálně zvyšovat a to ve všech zemích zastoupených v tabulce č. 6. V zemích s vyšší výchozí hodnotou, tedy v Norsku, Rakousku a v Německu, bude docházet k pomalejšímu tempu růstu střední délky života. Zároveň ve všech sledovaných zemích dojde mezi lety 2015 a 2060 ke snížení rozdílů mezi nadějí dožití u mužů a žen. Nejmarkantnější rozdíl je predikován v Polsku a to o 2,4 roku. V ČR dojde ke snížení o 1,5 roku, ve velmi vyspělém Norsku se jedná pouze o 0,1 roku. Naděje dožití žen v zemích V4 vzroste ve sledovaném období o 7,4 roku, v případě mužů se bude jednat o 9,4 roku. Střední délka života v České republice bude růst pomaleji, ve sledovaném období se zvýší ženám o 6,6 roku a mužům o 8,1 roku. Nejpomaleji se bude zvyšovat naděje dožití v Norsku (nárůst o 5,3 roku u žen a 5,4 roku u mužů).

4.3.3 Index starobní závislosti

Velmi významným ukazatelem, ze kterého lze ihned vyčíst dopad nejen na penzijní systém, ale i na systém zdravotní péče, je index starobní závislosti, se kterým jsme se detailněji setkali dříve v kapitole 4.1.5.

Tabulka č. 7: Prognóza indexu starobní závislosti ve vybraných zemích do roku 2060

	2015	2020	2030	2040	2050	2060
ČR	26,6	31,4	36,0	41,9	51,9	56,0
Maďarsko	26,5	30,7	35,1	41,1	48,9	52,1
Německo	32,0	33,7	42,9	49,4	51,2	55,0
Norsko	24,5	26,8	31,8	37,1	39,5	43,9
Polsko	22,2	27,8	37,0	42,2	54,6	64,8
Rakousko	27,5	28,4	35,7	42,2	45,3	51,0
Slovensko	19,7	24,4	32,6	39,1	50,9	59,4
EU	28,8	31,7	39,1	46,4	50,3	51,6
V4	23,8	28,6	35,2	41,1	51,6	58,1

Zdroj: Eurostat, 2016c, vlastní zpracování

Vzhledem k dlouhodobému trendu stárnutí populace roste i index starobní závislosti, a to dynamickým tempem. V kapitole 4.1.5. došlo za 23 let (1993 až 2016) v zemích EU k růstu hodnoty zkoumaného indexu o 8,0 bodu. Predikce budoucího vývoje počítá v následujících 25 letech (2015 až 2040) s nárůstem hodnoty indexu v zemích EU o 17,6 bodu, viz tabulka č. 7. Hodnota indexu starobní závislosti zemí Visegrádské čtyřky v období 2015 až 2060 roste mnohem rychleji, než je průměr EU. Zatímco v roce 2015 byla hodnota indexu ve všech zemích V4 nižší než unijní průměr, v roce 2060 jsou naopak hodnoty ve všech zemích V4 vyšší než průměr EU. V České republice se ve sledovaném období více než zdvojnásobí hodnota indexu starobní závislosti, k největšímu nárůstu dojde pravděpodobně v Polsku. Tlak na dlouhodobou udržitelnost penzijních systémů je obrovský a realizace reformních opatření je nezbytná k zajištění jejich trvalé udržitelnosti.

4.3.4 Prognóza budoucích výdajů na penzijní systém

Pro dlouhodobou udržitelnost jsou zcela zásadní státní výdaje na důchodový systém. Pro mezinárodní srovnání je nezbytné výdaje na penze vyjádřit v procentech HDP. Česká republika je členem Evropské unie, která pro účely hospodářské politiky vytvořila řadu dokumentů opírajících se o expertní analýzy. Pro oblast penzí je stěžejním dokumentem Ageing report, ve kterém jsou kvantifikovány dopady stárnutí populace jak na samotné penze, tak i v oblasti zdravotní péče. Nejnovější verze Ageing reportu byla vydána v roce 2015 a vychází z výběrového šetření EUROPOP 2013.

Tabulka č. 8: Budoucí vývoj výdajů na penze ve vybraných zemích v % HDP včetně předpokládaného důchodového věku

Země	2013	2060	Změna	důchodový věk	TFP 2060	AR2012 2060	AR2012 d. věk
ČR	9,0 %	9,7 %	+0,7 %	69,3	10,1 %	11,8 %	69,4
Maďarsko	11,5 %	11,4 %	-0,1 %	65	11,8 %	14,7 %	65
Německo	10,0 %	12,7 %	+2,7 %	67	12,8 %	13,4 %	67
Norsko	9,9 %	12,4 %	+2,5 %	67	12,4 %	14,2 %	67
Polsko	11,3 %	10,7 %	-0,6 %	67	11,1 %	9,6 %	65M;60Ž
Rakousko	13,9 %	14,4 %	+0,5 %	65	15,0 %	16,1 %	65
Slovensko	8,1 %	10,2 %	+2,1 %	67,8	10,6 %	13,2 %	62
EU	11,3 %	11,1 %	-0,2 %	X	11,5 %	12,9 %	X

Zdroj: Ageing report, 2015 a Ageing report, 2012, vlastní zpracování

Podle aktuální verze Ageing reportu dojde podle základní varianty v České republice k navýšení výdajů na státní penze mezi lety 2013 a 2060 o 0,7 % HDP na výsledných 9,7 % HDP, zatímco v EU dojde v průměru k poklesu těchto výdajů o 0,2 % HDP, viz tabulka č. 8. V Německu, Norsku a na Slovensku dojde k nárůstu výdajů na penze ve sledovaném období o více než 2 procentní body. Na druhé straně k drobnému poklesu výdajů k HDP dojde v Maďarsku (-0,1 %) a k výraznějšímu poklesu v Polsku (-0,6 %). Pokud budeme uvažovat rizikový scénář TFP, který kalkuluje s nižším růstem produktu ve sledovaném období, tak se dostaneme k odlišným výsledkům. Při srovnání výdajů na penze mezi základní a rizikovou variantou v roce 2060 zůstanou výdaje na penze stejné jen v Norsku, ve všech ostatních zemích s v případě rizikového scénáře

zvýší. V ČR se na konci sledovaného období jedná místo 9,7 % HDP o 10,1 % HDP, což představuje nárůst o 0,4 procentního bodu. K nárůstu výdajů ve stejné výši dojde rovněž v Maďarsku, Polsku, na Slovensku i v průměru celé EU.

Při srovnání výsledků s Ageing reportem 2012 došlo k zásadním změnám. Provedla se revize dat, ve většině zemí nastal pokles budoucího podílu státních penzí na HDP vyjma Španělska a Polska, kde došlo ke zvýšení výdajů na penze. K pozitivnímu vývoji došlo v zemích EU zejména vzhledem k realizaci penzijních reforem a novým demografickým predikcím EUROPOP2013, které předpokládají méně výrazné stárnutí evropské populace. (Ageing report, 2015, s. 45 a 125) V roce 2060 byly na základě predikcí EUROPOP2010 výdaje na penze vyšší v šesti sledovaných zemích v tabulce č. 8. Jedinou výjimku tvoří Polsko, ve kterém je však ze sledovaných zemí predikován nejvyšší nárůst indexu starobní závislosti, který zásadním způsobem ovlivňuje penzijní systémy a se kterým jsme se již dříve seznámili v rámci podkapitol 4.1.5 a 4.3.3. Data EUROPOP2010 České republiky predikovaly výdaje na penze 11,8 % HDP v roce 2060 a novější data EUROPOP2013 již predikují 9,7 % HDP. Za zmínku stojí údaje ze Slovenska, kde došlo v rámci těchto dvou šetření ke snížení predikovaných výdajů z původních 13,2 % HDP na 10,2 % HDP. Jedná se o snížení o 3 %, na kterém se podílí příznivější demografické predikce a rovněž provedená penzijní reforma, která zvýšila hranici pro odchod do důchodu. Podle staré legislativy uvažované v rámci Ageing reportu 2012 by Slováci v roce 2060 šli do důchodu v 62 letech, nově půjdou až v 67,8 letech. Zvýšení důchodového věku má tedy pozitivní vliv na finanční udržitelnost systému.

5. Reformy penzijního systému v České republice

Cílem reformy důchodového systému po roce 1989 bylo navázání na historické tradice sociálního pojištění v českých zemích a vybudování finančně stabilního a transparentního systému důchodového pojištění, který bude založený na mezigenerační solidaritě. Plánem bylo realizování postupného plynulého evolučního procesu bez zásadních (revolučních) změn. (Rudolfová a Samek, 2010, s. 19)

Mezi lety 1990 – 1992 došlo ke zrušení preferencí v důchodovém systému, konkrétně se odstranily preference vyplývající z tzv. I. a II. pracovní kategorie (ozbrojené síly a složky) a zrušily se osobní důchody, které byly poskytovány na základě politických rozhodnutí ve výši, která nemusela odpovídat standardním podmínkám starobních důchodů. Rovněž došlo k odstranění diskriminace osob samostatně výdělečně činných. (Klimentová, 2001, s. 7) Nároky na důchody byly nově získávány pro všechny ekonomicky aktivní jedince podle jednotných podmínek. Podařilo se tedy vytvořit prostředí vhodné k dalším reformním krokům. Dále došlo k organizačnímu sloučení nemocenského a důchodového pojištění v rámci České správy sociálního zabezpečení a byl zaveden pravidelný valorizační mechanismus. (Rudolfová a Samek, 2010, s. 19-20)

5.1 Legislativní změny 1993 – 1995

Se vznikem samostatné České republiky nabyl účinnosti dne 1. 1. 1993 zákon ČNR č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a státní politiku zaměstnanosti. Došlo k zavedení pojistného na důchodové pojištění jako zvláštní platby mimo daňový systém. (Klepárník, Štípek, Bittner a Pícl, 2017, s. 95) Nově budovaný systém je založen na pojistném charakteru, pojistné je tedy definováno jako cena za větší sociální jistoty. Tyto jistoty náleží jen těm, kteří odváděli odpovídající pojistné. Pojistné na důchodové pojištění je rozloženo mezi zaměstnavatele a zaměstnance a jeho celková výše činí 27,2 %. (Rudolfová et al., 2014, s. 3) Ačkoliv pojistné změnilo způsob financování penzí, tak stále nedošlo k oddělení financování důchodů od státního rozpočtu, jednalo se o mezikrok vedoucí k zamýšlené veřejnoprávní Sociální pojišťovně. (Rudolfová a Samek, 2010, s. 20)

Dalším důležitým krokem v rámci transformačního procesu bylo vytvoření zákona č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem. Vedle povinného systému důchodového pojištění založeného na průběžném financování a sociální solidaritě vznikl druhý dobrovolný pilíř stojící na kapitálovém financování. (Loužek, 2014, s. 26) Podle dnešní terminologie Světové banky se jedná o třetí pilíř důchodového systému. (Klepárník, Štípek, Bittner a Pícl, 2017, s. 95) Penzijní připojištění stojí na tzv. občanském principu, kde je státní podpora vázána na příspěvky účastníka. Zaměstnavatelé se nemohou účastnit tohoto pilíře a nejsou zde uplatňovány jakékoliv daňové úlevy. (Rudolfová et al., 2014, s. 3)

5.2 Legislativní změny 1996 – 1998

Zlomový bod českého důchodového systému nastává v roce 1996, kdy prvního ledna tohoto roku nabytí účinnosti zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, jenž je v pozměněné podobě platný dodnes. Tento zákon zavádí dvousložkovou konstrukci důchodu, důchod se tedy skládá ze základní výměry, jejíž výše se stejná pro všechny důchody bez ohledu na dobu odvodů či odvedené finanční prostředky a z výměry procentní, která odráží výši výdělků v ekonomicky aktivním věku. (Klepárník, Štípek, Bittner a Pícl, 2017) Rovněž se vytvořil důchodový účet, viz podkapitola 4.2.4. Dále došlo k navýšení redukčních hranic a k rozšíření náhradních dob, což zvýšilo sociální solidaritu systému. Vyšší redukční hranice a změna indexace výdělků zvýšily relaci důchodu ke mzdě, ale na druhé straně došlo k narušení základních proporcí systému, zejména k významné diferenciaci penzí podle doby přiznání. Základní výměra měla původně tvořit maximálně 15 % z celkové penze, ale kvůli způsobu valorizace již v roce 1998 činila 24,5 %. (Rudolfová et al., 2014, s. 3) Přijetím zákona č. 155/1995 Sb. se zahájil proces zvyšování důchodového věku, sjednotily se vdovské a vdovecké důchody a zajistil se soulad českého penzijního systému s pravidly Evropské unie. (Klimentová, 2001, s. 7-8)

Programové prohlášení vlády (1996) poprvé zmiňuje možnost fondového financování důchodového systému. V tomto roce rovněž došlo ke snížení sazby pojistného na důchodové pojištění z 27,2 % na 26 %. (Rudolfová et al., 2014, s. 5) Ekonomika se nacházela ve špatné kondici a tento krok měl pomoci s jejím oživením. Podle Vladimíra Špidly (2010) se tímto krokem důchodový systém dostal do deficitu.

Nejprve v roce 1997³ došlo ke zmírnění podmínek předčasného odchodu do důchodu, snížení redukce důchodových dávek⁴ a byly rozšířeny možnosti přiznání vdoveckých důchodů.⁵ Dále v tomto roce došlo, v reakci na ekonomickou krizi, k restriktivním opatřením na výdajové stránce. Na základě novelizace zákona č. 289/1997 Sb. byla zrušena možnost odchodu do předčasného důchodu až o čtyři, respektive pět let před dosažením důchodového věku a většina náhradních dob pojištění byla nově hodnocena pouze v 80% rozsahu.⁶ (MPSV, 2005a) Rovněž došlo ke zpřísnění valorizačních podmínek důchodů (srovnání penzí s reálnými mzdami musí být nově provedeno pouze jednou za 2 roky), navýšila se hranice růstu indexu spotřebitelských cen nutná pro valorizaci z 5 % na 10 %⁷ a rovněž bylo ustanoveno, že růst průměrného důchodu v případě mimořádné valorizace odpovídá jen 70% růstu cen. (Klepárník, Štípek, Bittner a Pícl, 2017, s. 96)

Ministr financí Ivan Pilip a ministr práce a sociálních věcí Stanislav Volák z úřednické vlády, která působila v ČR od ledna do července 1998, byli podporovatelé zavedení fondového pilíře. Na základě spolupráce těchto dvou ministerstev došlo k vypracování návrhu reformního scénáře, který byl ovšem ze strany MPSV označen za riskantní a to vzhledem k financování tzv. přechodného období. (Rudolfová et al., 2014, s. 5)

V předčasných volbách do Poslanecké sněmovny v červnu 1998 vyhrála ČSSD, která považovala za základ penzijního systému průběžně financovaný první pilíř, došlo tedy k odsunutí myšlenky kapitálového pilíře. Vláda ještě v tomto roce předložila dva návrhy navýšení pojistných sazeb na původní úroveň, které ovšem byly Parlamentem ČR zamítnuty. (Rudolfová et al., 2014, s. 6)

5.3 Legislativní změny 1999 – 2003

V oblasti penzijního připojištění se začal projevovat nepříznivý vývoj. Počet pojištěnců začal stagnovat, jejich věková struktura nebyla optimální a výše odváděných příspěvků byla nízká. (Rudolfová, 2014, s. 7) S úmyslem posílení bezpečnosti

³ Novelizace zákona č. 134/1997 Sb.

⁴ Podle předešlé normy se z výpočtového základu strhávalo 0,6 % za každých 90 dní, od roku 1998 měl být koeficient snížen na 0,3 %.

⁵ Nově byly přiznány vdovecké důchody i těm, kteří ovdověli před 1. 1. 1991

⁶ Výjimka pro službu v ozbrojených silách, péči o dítě do 4 let a péči o bezmocné osoby.

⁷ Mělo se jednat o dočasné opatření do 31. 12. 1998.

a účelnosti došlo k přijetí zákona č. 170/1999 Sb. který zásadním způsobem změnil tento pilíř důchodového systému. Navýšení základního jmění penzijních společností a zpřísnění jejich kontroly vedlo k posílení bezpečnosti systému. (Klimentová, 2001, s. 8) Až do roku 1999 totiž nebylo penzijní připojištění motivováno daňovými úlevami. (Rudolfová et al., 2014, s. 3) S tímto zákonem došlo k daňovému zvýhodnění části příspěvků účastníků⁸, bylo nově **zavedeno daňové zvýhodnění pro zaměstnavatele** ve výši až 3% vyměřovacího základu sociálního pojištění a zvýšil se státní příspěvek. V tomto roce došlo rovněž ke zpracování zákona o Sociální pojišťovně, který ovšem pro odpor opozičních stran nebyl přijat. (Rudolfová a Samek, 2010, s. 20-21)

Za účelem překonání nedůvěry politických stran k materiálům a informacím o připravované penzijní reformě došlo ke zřízení platformy pro jednání, která směřuje ke konsensu. V listopadu 1999 tedy vznikl Podvýbor pro důchodovou reformu v Senátu ČR a v červnu 2000 vznikla za obdobným účelem v Poslanecké sněmovně dočasná komise pro důchodovou reformu. Za účasti zástupců všech stran zastoupených v parlamentu obě parlamentní instituce projednaly analytické materiály zpracované Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR, ovšem k dosažení konsensu, ohledně budoucího směřování českého důchodového systému, nedošlo. (Rudolfová a Samek, 2010, s. 24)

V roce 2001 byla provedena novelizace zákona č. 155/1995 Sb., která zvýšila redukci procentní výměry při odchodu do předčasného starobního důchodu. V rámci této novely byl také zvýhodněn pozdější odchod do důchodu, došlo k navýšení započítávaného procenta z výpočtového základu v případě výdělečné činnosti po dosažení důchodového věku (Klimentová, 2001, s. 8)

Vládní Česká strana sociálně demokratická usilovala o zavedení NDC systému v rámci prvního důchodového pilíře. Zavedení NDC systému bylo podmíněno vznikem veřejnoprávní Sociální pojišťovny, která by zajistila organizační i finanční oddělení důchodového a nemocenského systému od státního rozpočtu, Sociální pojišťovna tedy měla vzniknout za účelem správy individuálních účtů pojištěnců. Vládní návrh zákona o Sociální pojišťovně byl ovšem Poslaneckou sněmovnou v říjnu 2001 zamítnut. (Rudolfová, 2014, s. 7)

⁸ Možnost ročního odečtení 12 000 Kč ze základu daně v případě měsíční úložky ve výši nejméně 1 500 Kč.

Zákon č. 264/2002 Sb. upravuje indexaci důchodů. Podle § 67 tohoto zákona dochází k valorizaci penzí vždy v lednu kalendářního roku a to ve výši nejméně 100 % růstu cen a nejméně jedné třetině růstu reálné mzdy. V případě vysoké inflace (nad 10 %) dochází k valorizaci důchodů v mimořádném termínu.

5.4 Legislativní změny 2004 – 2010

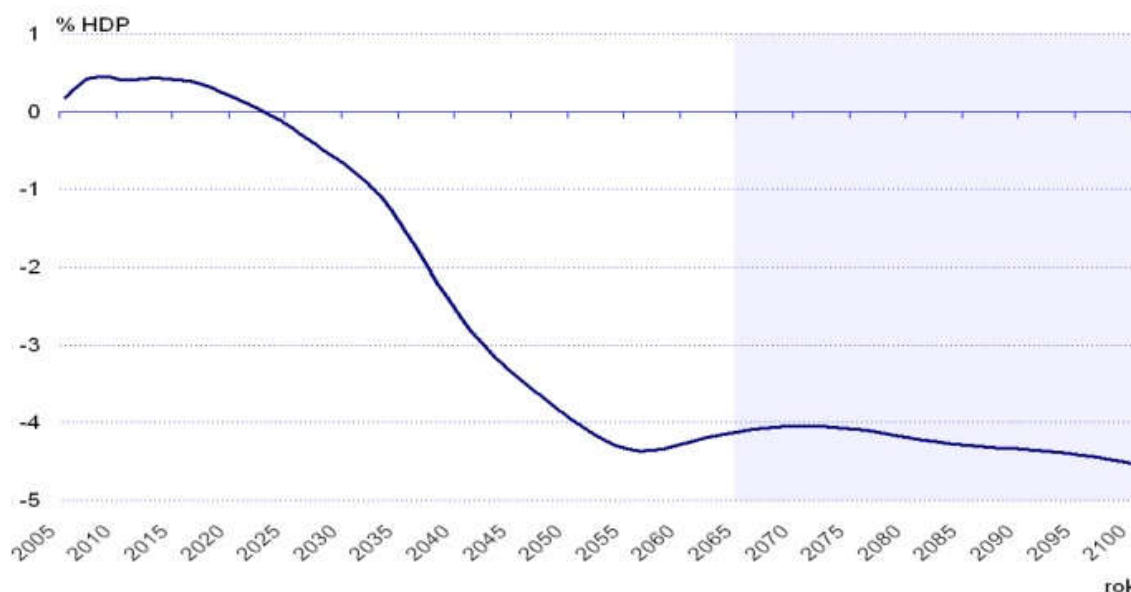
Prvním lednem roku 2004 nabyl účinnosti zákon č. 425/2003 Sb., který přinesl důležité parametrické změny důchodového systému. Důchodový věk byl vládou zvýšen na 63 let pro obě pohlaví⁹ a zároveň se rozhodlo o pokračování zvyšování důchodového věku i po roce 2007. Dále došlo ke zpřísnění odchodu do předčasného starobního důchodu, omezení zápočtu doby studia¹⁰, zrušení podmínky umožňující nárok na starobní důchod vedle příjmu z výdělečné činnosti. Další změna spočívá ve zvýšení sazby důchodového pojištění o 2 % na výsledných 28 %, ale celkové ztížení obyvatelstva zůstalo neměnné, jelikož zároveň došlo ke snížení sazby pojistného na státní politiku zaměstnanosti o 2 %. Rovněž bylo rozhodnuto o postupném navyšování minimálního vyměřovacího základu OSVČ z 35 % v roce 2004 na 50 % v roce 2006. (MPSV, 2005b)

Předsedové parlamentních stran v roce 2004 založili tým expertů, který měl za úkol posuzovat návrhy jednotlivých politických stran a vytvářet podklady pro rozhodování o směřování reformy důchodového systému. Tato instituce nebyla, na rozdíl od předchozích, tvořena politiky, nýbrž odborníky. Každou politickou stranu zastupovali čtyři odborníci. (Rudolfová a Samek, 2010, s. 24) V čele tohoto týmu stál Vladimír Bezděk, proto se často setkáváme s označením tzv. Bezděkova komise. Smyslem Bezděkovy komise byla analýza proveditelnosti a finanční udržitelnosti reformních scénářů. Vedle konkrétních reformních opatření byla vytvořena základní neboli nulová varianta, která je nesmírně důležitá a spočívá v současném průběžném důchodovém systému bez dalších změn. (Rudolfová a Samek, 2010, s. 24) Výsledkem práce výkonného týmu Bezděkovy komise byla Závěrečná zpráva, která byla zveřejněna v červnu roku 2005. (MPSV, 2007b)

⁹ Jedná se o důchodový věk po 31. 12. 2012 a u žen je diferenciací v důchodové věku podle počtu vychovaných dětí v rozmezí 59 – 63 let.

¹⁰ Doba studia získaná po dosažení 18 let před 1. lednem 1996 se bude hodnotit nejvýše v rozsahu 6 let a bude se jednat o náhradní dobu pojištění, která je pro výpočet důchodu hodnocena pouze v rozsahu 80 %

Graf č. 7: Vývoj bilance ročních příjmů a výdajů penzijního systému

Zdroj: MPSV, 2005c

Na grafu č. 7 vidíme výsledky analýzy nulové varianty důchodové reformy. Podle výsledků zpracovaných experty nejprve nastane období předpokládaných přebytků, které bude následně provázeno poměrně rychlým pádem bilance ročních příjmů a výdajů penzijního systému do deficitu, jenž bude přesahovat hranici povolenou podmiňující vstup do eurozóny. (Rudolfová a Samek, 2010, s. 25)

Na základě výsledků této zprávy došly politické strany k závěru, že je nezbytné provedení důchodové reformy. Jednotlivé politické strany ovšem představily odlišné návrhy. ČSSD preferovala hypoteticky definovaný systém s fiktivními účty a ODS představila koncept jednotného důchodu¹¹. (Loužek, 2014, s. 26) KSČM navrhovala zvyšování daňového zatížení práce a růst důchodového věku po roce 2030 a KDÚ-ČSL přišla s realizací parametrických změn prvního pilíře včetně zvýšení důchodového věku na 65 let. (Rudolfová a Samek, 2010, s. 26) Před volbami v roce 2006 měl vzejít návrh na pokračování reformy důchodového systému, tento návrh však nebyl politickými stranami podepsán a to kvůli neshodě ohledně zvyšování důchodového věku na 65 let. (Klepárník, Štípek, Bittner a Pícl, 2017, s. 97)

¹¹ Rovný důchod by měl být ve výši 20 % průměrné mzdy. (Bezděk et al., 2005)

Volební období 2006 – 2010 bylo zaměřeno na hledání podpory pro realizaci důchodové reformy a formovaly se odborné diskusní skupiny. Změny důchodového systému zachovávají mezigenerační solidaritu a zvýší individuální odpovědnost. Všechny politické strany se shodly na tom, že zavedení penzijního spoření (druhé pilíře) na principu opt-out nebude ze zákona povinné. (Rudolfová et al., 2014) V roce 2007 došlo zákonem č. 152/2007 Sb. ke sjednocení způsobu prokazování péče o dítě při podání žádosti o důchod. Nově tedy i mužům postačí česné prohlášení. (MPSV, 2007c) Rovněž v tomto roce zákonem č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů, došlo k zavedení stropu pojistného ve výši čtyřnásobku vyměřovacího základu. (Rudolfová a Samek, 2010, s. 27) Od prvního ledna 2009 se doba vedení v evidenci úřadu práce, po kterou nenáležela podpora, započítává jako náhradní doba pojištění a to v rozsahu nejvýše jednoho roku. (MPSV, 2008a a zákon č. 382/2008 Sb.)

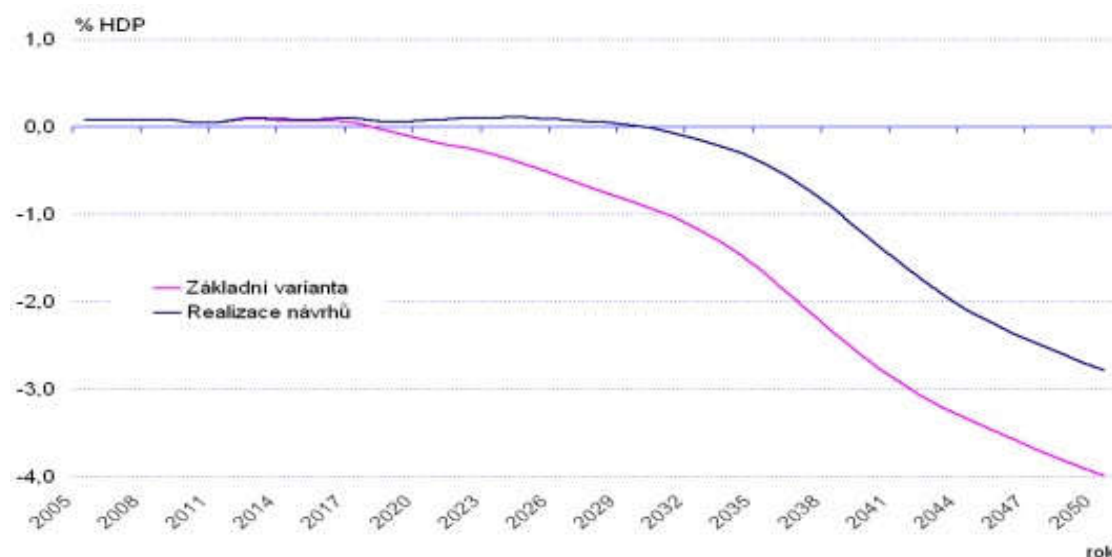
Prvního ledna 2010 nabyl účinnosti zákon č. 306/2008 Sb., došlo tedy k realizaci první etapy důchodového systému, která měla zajistit lepší dlouhodobou stabilitu systému a to prostřednictvím změn na výdajové straně důchodového pojištění. Mezi hlavní parametrické změny této reformy patří postupné prodloužení doby potřebné k přiznání důchodu z 25 na 35 let včetně náhradních dob pojištění nebo 30 let bez nich; zvyšování důchodového věku do dosažení 65 let u mužů, bezdětných žen a žen s jedním dítětem a 62 až 64 let pro ženy, které vychovaly alespoň dvě děti a zápočet náhradních dob pojištění ve výši 80 % s výjimkami¹². Rovněž došlo k postupnému navýšení možnosti odchodu do předčasného důchodu z 3 na 5 let. (Rudolfová et al., 2014, s. 11-12) Redukce procentní míry předčasných důchodů byla zvýšena, pro prvních 720 dní do důchodového věku činí 0,9 % a od 721. dne je ve výši 1,5 %. Co se týče studia, tak jeho doba získaná po účinnosti návrhu zákona se již nezapočítává jako náhradní doba pojištění. Další změnou je zvýšení procentní výměry v případě výdělečné činnosti po splnění nároku na řádný starobní důchod. Pokud jedinec nepobírá v tomto období starobní důchod, tak bude mít výpočtový základ navýšen o 1,5 % za rok a v případě souběhu důchodu a mzdy bude toto navýšení činit 0,4 %. (MPSV, 2008a)

Ani v případě výše zmíněného zákona č. 306/2008 Sb. se nedokázala najít významná shoda mezi vládní koalicí a opozicí. Kritika směřovala zejména k navyšování důchodového věku a k prodlužování doby, která je nezbytná pro přiznání důchodu.

¹² Výjimka v případě péče o dítě ve věku do 4 let, dále péče o osoby závislé na péči jiných osob a bývalá základní vojenská služba

Zákon byl schválen nejmenší možnou většinou v dolní komoře Parlamentu ČR. Navzdory kritice mají provedené změny pozitivní dopad na finanční bilanci důchodového pojištění, jak si můžeme všimnout na grafu č. 8. (Rudolfová a Samek, 2010, s. 27-29)

Graf č. 8: Saldo českého penzijního systému v % HDP

Zdroj: MPSV, 2008b

Na grafu č. 8 vidíme, že v případě neprovedení výše zmíněných parametrických změn by se systém důchodového pojištění dostal do závažnějších finančních potíží již v roce 2020. S ohledem na schválené změny k této situaci dojde nejdříve o patnáct let později, tedy po roce 2035. (tamtéž)

V zájmu aktualizace projekce státního důchodového systému a doporučení jeho změn vyšší odolnosti vůči různým rizikům byl ministry financí a práce a sociálních věcí v lednu 2010 založen Poradní expertní sbor (PES). Jednalo se o tým odborníků, v jehož čele stál opět Vladimír Bezděk (tzv. druhá Bezděková komise). Základní varianta projekce penzijního systému je podle Závěrečné zprávy Poradního a expertního sboru (2010, s. 4-5) založena na následujících předpokladech:

- Zafixování legislativy ve stavu, který je platný k 1. lednu 2010.
- Zvyšování důchodového věku podle novely z roku 2008, kdy dojde kolem roku 2030 k dosažení 65 let pro muže a ženy s maximálně jedním dítětem.

- Valorizace penzí na úrovni zákonného minima – inflace + 1/3 růstu reálných mezd.
- Indexace redukčních hranic a základní výměry důchodu podle průměrné mzdy.

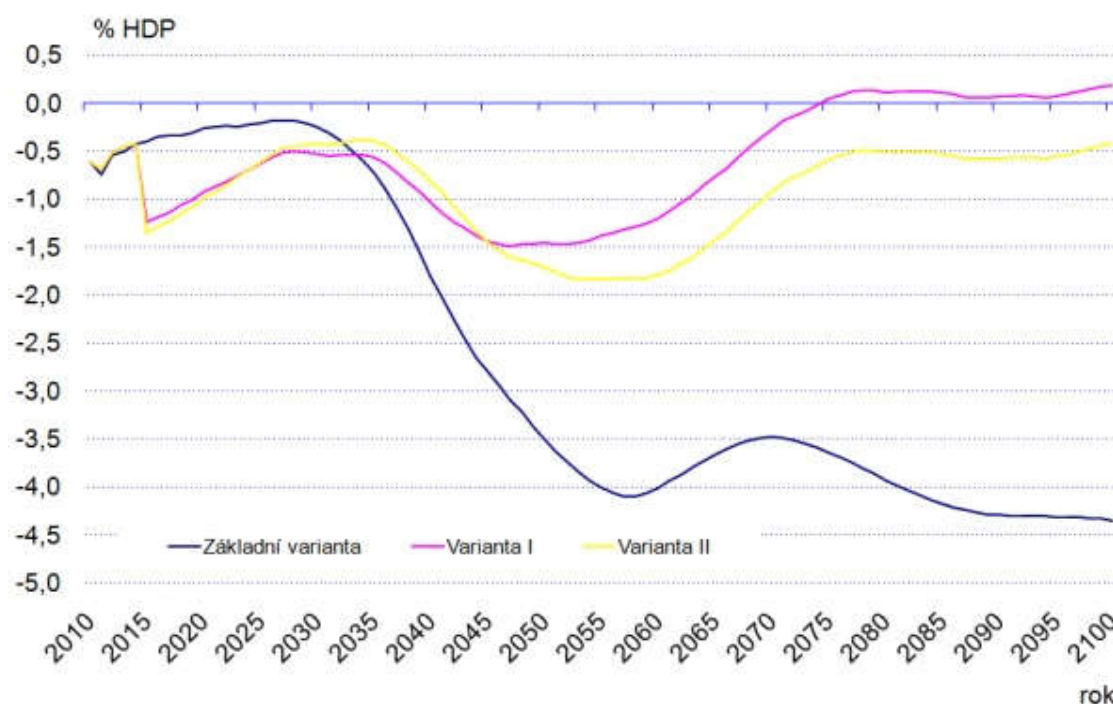
Nová projekce průběžně financovaného prvního pilíře potvrdila trendy zjištěné v předcházejících letech. Podle poradního a expertního sboru není PAYG systém dlouhodobě udržitelný, jelikož směřuje k deficitům pohybujícím se ve výši kolem 4 % HDP ročně¹³. Co se týče celkového kumulovaného dluhu průběžného systému, tak ten podle kalkulací v roce 2050 přesáhne 50 % HDP a v roce 2065 by byl vyšší než 100 % HDP. Současný systém je nediverzifikovaný a velmi solidární, jedná se tedy o stav, který je riskantní v dlouhodobém měřítku nejen pro stát, ale i pro jednotlivce. Pokračování v postupných parametrických úpravách je nezbytnou podmínkou k zajištění finanční rovnováhy PAYG systému. Občané musí být obeznámeni s plánovanými kroky vlády v této oblasti. (Závěrečná zpráva PES, 2010, s. 4-5)

Na základě propočtů a zpracovaných materiálů PES dospěl k závěru, že penzijní systém potřebuje reformu, která bude směřovat k vyšší diverzifikaci, fiskální udržitelnosti, zvýšení ekvivalence a k rozložení mezigeneračního břemene v čase na spravedlivějším principu. Klíčovým předpokladem úspěšné důchodové reformy je podle PES nalezení společensko-politické shody a následná stabilita zvoleného řešení. (Závěrečná zpráva PES, 2010)

Komise v červnu 2010 předložila dvě varianty spořicího pilíře. První variantu navrhuje vytvoření druhého pilíře, do kterého bude povinný vstup osob mladších 40 let, jimž budou vyčleněna 3 % z PAYG pilíře. Povinný vstup měl předejít nízkému zájmu z řad veřejnosti. Tato varianta byla podpořena většinou členů PES. Druhá menšinová varianta je založena na výrazném zvýšení státní podpory penzijnímu připojištění (třetímu pilíři). Výše podpory od státu bude činit 3 % a bude podmíněna dobrovolným spořením ze strany jednotlivce, které musí být pro získání podpory minimálně ve stejné výši (3 % ze mzdy). Tímto krokem by bylo dosaženo výrazného zvýšení náhradového poměru celého důchodového systému. (Závěrečná zpráva PES, 2010, s. 2, 15-16)

¹³ Za výše uvedených předpokladů by došlo po roce 2035 k rychlému propadu ročních schodků po roce 2035 z 1 % HDP až na 4 % HDP po roce 2050

Graf č. 9: Saldo PAYG v % HDP pro základní variantu, variantu 1 a variantu 2

Zdroj: Závěrečná zpráva PES, 2010

Na grafu výše vidíme vývoj salda průběžného PAYG pilíře důchodového systému pro základní variantu a varianty navrhované Poradním a expertním sborem. V případě neprovedení reforem by po roce 2035 došlo u základní varianty k rychlému navýšení záporného salda. Jak vidíme, tak obě navrhované varianty reforem zamezí poklesu daného salda pod 2 procentní body. Z dlouhodobého hlediska rozpočtové udržitelnosti je lepší první většinová varianta, která po roce 2075 by měla stabilizovat státní výdaje na penze.

Druhá Bezděková komise předpokládala snížení sazby sociálního pojištění z 28 % na 23 %. Výpadek na příjmové straně by bylo vhodné kompenzovat sjednocením sazeb DPH na úrovni 19 %. Z těchto zdrojů dojde k financování náhradních dob pojištění. Výše zmíněný krok bude mít pozitivní dopad na trh práce a na ekonomický růst. Zároveň dojde k omezení motivace k vyhýbání se platbám pojistného a bude snížena hrozící mezigenerační nespravedlnost i rozdíly v postavení zaměstnanců a OSVČ. (Závěrečná zpráva PES, 2010, s. 2, 13)

5.5 Malá důchodová reforma

Malá důchodová reforma byla vyvolána rozhodnutím Ústavního soudu ČR¹⁴, pojďme se tedy blíže podívat na to, co této reformě předcházelo. (Klepárník, Štípek, Bittner a Pícl, 2017) Bývalý soudce podal žalobu k ústavnímu soudu, jelikož mu byl od 1. února 2006 přiznán plný invalidní důchod ve výši 13 346 Kč, který odpovídal jen 19 % jeho předchozímu příjmu. Dle žalobce se nejedná o přiměřené hmotné zajištění nejen pro něj, ale i pro další pojištěnce s vyššími příjmy. V roce 2006 byla průměrná výše důchodu k hrubému měsíčnímu příjmu ve výši 44,4 %. (Loužek, 2014, s. 58) Ústavní soud shledal protiústavním ustanovení § 15 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, jenž určuje výpočtový základ, ze kterého je odvozena výše dávek. Stávající zákon negarantoval právo na přiměřené hmotné zabezpečení a vedl k nepřiměřené nerovnosti mezi jednotlivými skupinami důchodových pojištěnců, zejména vedl ke znevýhodnění vysokopříjmových osob. (Rytířová, 2013, s. 7)

Legislativní úpravou provádějící malou důchodovou reformu je zákon č. 220/2011 Sb., který nabyl účinnosti dne 30. září 2011. Reforma se dotkla 90 % důchodců, vynechání byli ti s minimálními příjmy do 10 900 Kč hrubého měsíčně. Zvýšení se dočkají lidé, kteří do systému nejvíce odvedli, tedy lidé s vysokými příjmy, k mírnému snížení penzí dojde u lidí s hrubým měsíčním příjmem mezi 12 a 35 tisíci korunami, kterých je 70 %. (Loužek, 2014, s. 63) Nyní si přiblížíme změny zákona o důchodovém pojištění, které přímo souvisejí s nálezem Ústavního soudu:

- **Změny redukčních hranic** – došlo ke stanovení výše redukčních hranic, pro účely zjištění výpočtového základu, a to v relaci k průměrné mzdě. Cílem tohoto opatření je to, aby vládě bylo zamezeno každoroční stanovování redukčních hranic jen na základně své vlastní úvahy. První redukční hranice je ve výši 44 % průměrné mzdy, což odpovídá současnému stavu, ze kterého se vychází. U druhé redukční hranice došlo k posunu z výše 114 % průměrné mzdy na čtyřnásobek průměrné mzdy. (MPSV, 2012)

¹⁴ Nález Pl. ÚS 8/07, publikovaný pod č. 135/2010 Sb.

- **Zápočet částek osobního vyměřovacího základu do jednotlivých redukčních hranic** – do první redukční hranice se částka osobního vyměřovacího základu započítává plně, zde žádná změna nenastala. Mezi první a druhou redukční hranicí se započítává 26 % příjmů¹⁵. Nově se k částkám nad druhou hranicí nepřihlíží, dříve docházelo k započítávání 10 %. (Loužek, 2014, s. 66)
- **Základní výměra důchodu** – rovněž došlo k navázání základní výměry důchodu na průměrnou mzdu a to ve výši 9 %, v roce 2011 se tedy jednalo o částku 2 230 Kč. (MPSV, 2012)
- **Prodlužování rozhodného období** – u rozhodného období, s cílem posílení vazby mezi odváděným pojistným a přiznanou výší důchodu, došlo k postupnému prodlužování tohoto období z 30 let na celoživotní. Stejně jako před změnou nedojde k zohlednění příjmů před rokem 1986. (MPSV, 2012)

Zároveň v rámci reformy došlo ke zvýšení věku potřebného pro odchod do důchodu. Naplánované je sjednocení důchodového věku v roce 2041 a to na úrovni 67 let pro muže i ženy narozené v roce 1977. Nejvíce medializována byla skutečnost, že nedošlo ke stanovení horního limitu odchodu do penze, což se dotýká zejména mladších ročníků. (Klepárník, Štípek, Bittner a Pícl, 2017, s. 100) Výpočet důchodového věku je podle Rytířové (2013, s. 34) následující: „*U osob narozených po roce 1977 se věk odchodu do důchodu počítá tak, že se k věku 67 let přičte počet měsíců odpovídajících dvojnásobku rozdílu mezi rokem narození pojištěnce a rokem 1977.*“ Lidé narození například v roce 1995 půjdou do důchodu v 70 letech, pojištěnci narození v roce 2007 až v 72 letech. (MPSV in Loužek, 2014, s. 65)

V rámci malé důchodové reformy došlo k dalším restriktivním opatřením. Doba pojištění nutná pro přiznání důchodu v roce 2009 činila 25 let, v roce 2013 (po reformě) se jednalo nově již o 29 let. Vláda rovněž přijala restriktivní valorizaci penzí, ke které je nově možno přistoupit pouze pokud růst spotřebitelských cen a třetiny reálných mezd dosáhne v součtu alespoň 2 %. Dále došlo ke zpřísnění podmínek vyplácení

¹⁵ Před změnou se započítávalo 30 %.

předčasných penzí¹⁶ a byly změněny podmínky pro pozůstalostní důchody. (Klepárník, Štípek, Bittner a Pícl, 2017, s. 100)

5.6 Velká důchodová reforma

Prvního ledna 2013 byla po dlouholetých diskusích spuštěna Velká důchodová reforma českého důchodového systému. (Loužek, 2014, s. 55) Nabytím účinnosti zákona č. 426/2011 Sb., o důchodovém spoření, došlo k vytvoření druhého pilíře penzijního systému, který je založený na osvědčeném principu kolektivního investování. Vstup do penzijního spoření (druhý pilíř) je dobrovolný. Pojištěnci starší 35 let dostali půlroční lhůtu na rozhodnutí se o vstupu do fondového pilíře, ostatní mladší pojištěnci budou mít tuto možnost do dovršení 35 let. Dané rozhodnutí je nevratné, případný výstup z fondového pilíře nebude možný. (Důvodová zpráva k zákonu o důchodovém spoření, 2011, s. 2)

Financování druhého pilíře je činěno odvodem 5 % ze mzdy. Z prvního pilíře jsou vyvázána 3 % (do prvního pilíře je tedy v případě vstupu do druhého pilíře odváděno 25 % místo předchozích 28 %) a 2 % odvádí účastník navíc ze svých prostředků. Pokud se tedy dotyčný chce účastnit důchodového spoření, tak bude jeho celková výše pojistného činit 30 %. (Rytířová, 2013, s. 6 a s. 63-64)

Klíčovou roli ve druhém pilíři zastávají penzijní společnosti, které podléhají silné regulaci ze strany České národní banky (například základní kapitál ve výši 300 milionů Kč). Majetek účastníků důchodového spoření je striktně oddělen od majetku penzijní společnosti. Každý účastník má svůj vlastní individuální účet, na kterém jsou evidovány veškeré peněžní prostředky včetně zhodnocení. Účastníci si sami volí investiční strategii a důchodové fondy, ve kterých budou jejich prostředky obhospodařovány. (Rytířová, 2013, s. 46-50)

Ze zákona jsou podle Rytířové (2013, s. 48-50) lidem k dispozici následující čtyři důchodové fondy s rozdílnou mírou rizika:

- **Fond státních dluhopisů** - jedná se o nejjistější důchodový fond, který investuje převážně do českých státních dluhopisů a je silně regulován.

¹⁶ Procentní výměra se snížila nově o 1,2 % i za každých započatých 90 dní v období od 361. do 720. dne před řádným důchodem, dříve docházelo ke snížení o 0,9 %. (MPSV, 2012)

- **Konzervativní fond** – je také málo rizikovým fondem, ovšem oproti fondu státních dluhopisů může investovat mírně agresivněji. U konzervativního fondu musí být zajištěna co nejvyšší likvidita, jelikož z něj budou vypláceny dávky.
- **Vyvážený fond** – má umožněny investice do zahraničních akcií a může využít fondy kolektivního investování. Celkově v akciích může být uloženo až 40 % majetku a co se týče zajištění proti měnovému a úrokovému riziku, tak to musí být ve výši alespoň 75 %.
- **Dynamický fond** – potenciálně nejvýnosnější fond s nejvyšší mírou rizika. V akciích může být umístěno až 80 % majetku a zajištění proti měnovému a úrokovému riziku je vyžadováno jen v 50% výši.

Pojištěnec má na výběr ze tří způsobu vyplácení naspořené částky. První možností je doživotní důchod, který je vyplácen danému jedinci. Vyplácená měsíční částka se odvíjí od naspořené částky a průměrného věku dožití. Druhým způsobem je pozůstalostní penze, která se od doživotního důchodu liší tím, že v případě úmrtí účastníka budou prostředky ve stejné výši vypláceny dědici. Posledním způsobem je starobní důchod na 20 let. V případě předčasného úmrtí bude zbytek naspořených prostředků převeden na dědice, nedojde tedy k propadnutí naspořených prostředků (Rytířová, 2013, s. 74-77)

Od 1. ledna 2013 došlo k výrazné úpravě třetího pilíře, kde bylo penzijní připojištění se státním příspěvkem nahrazeno doplňkovým důchodovým spořením. (Rytířová, 2013, s. 6) Stalo se tak poté, co zákon č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření, nabyl účinnosti. **Nově vzniklé účastnické fondy neposkytují klientům garanci nezáporného výnosu.** Těmto fondům se umožnila realizace rizikovějších investice, od kterých se očekává zároveň i větší zisk. Klientům daných fondů ale není zaručeno, že částka, kterou obdrží, bude vyšší anebo se bude alespoň rovnat objemu vložených prostředků. Majetek klientů byl oddělen od majetku akcionářů penzijních společností a to z důvodu zamezení případnému vytunelování fondů. (Rudolfová et al., 2014, s. 15)

K reformě bylo přistoupeno vzhledem k neudržitelnosti průběžně financovaného systému, jelikož strmě poroste počet důchodů a počet ekonomicky aktivních obyvatel bude ubývat. (Klepárník, Štípek, Bittner a Pícl, 2017) Největším argumentem vládní

koalice pro zavedení penzijní reformy byl vývoj penzijního účtu, na kterém po několika letech mírných přebytků došlo k deficitům. V roce 2009 činil deficit systému důchodového pojištění 37 miliard, v roce 2010 se jednalo o 36 miliard a v roce 2011 dokonce 45 miliard. (MFČR, 2016) Podle ministra financí Miroslava Kalouska je penzijní reforma nevyhnutelná a nesmí se s ní otálet a to právě kvůli zvyšujícímu se deficitu penzijního účtu. (Mediafax 2010) Vláda se rozhodla financovat transformační náklady skrze nepřímé daně, konkrétně navýšením DPH. Nejprve došlo 1. ledna 2012 ke zvýšení spodní sazby DPH z 10 % na 14 % a následně od začátku roku 2013 se tato sazba zvýšila na 15 % a základní sazba se zvýšila na 21 %. (Loužek, 2014, s. 69) Vláda rovněž prosadila nižší valorizační vzorec pro období 2013 až 2015. V tomto období bylo valorizování podle 1/3 růstu cen a 1/3 růstu reálných mezd, důchodci tedy v průměru dostali o 200 Kč méně oproti původnímu valorizačnímu mechanismu¹⁷. (Deník Referendum, 2012)

K prosazení Velké důchodové reformy došlo navzdory názoru odborníků z oblasti penzijních systémů, představitelům odborů a zaměstnavatelů i široké veřejnosti. (Klepárník, Štípek, Bittner a Pícl, 2017) Prezident republiky Václav Klaus (2012) vetoval zákon a tento krok okomentoval tím, že takto závažná reforma s dalekosáhlými efekty se musí opírat o co nejširší konsenzus, který ovšem v dané době mezi politiky, odbornou sférou a širokou veřejností neexistoval. Rovněž vyjádřil znepokojení nad načasováním reformy, která má být spuštěna těsně poté, co v důsledku finanční krize došlo v okolních zemích k podlomení důvěry v kolektivní investování. Dále se prezidentovi nelíbilo prohloubení schodku prvního pilíře a navyšování daní. Vládní koalice přehlasovala v Poslanecké sněmovně prezidentské veto a to nejtěsnější možnou většinou 101 poslanců. Stalo se tak proti vůli nejsilnější opoziční strany (ČSSD), která avizovala zrušení druhého pilíře v případě volebního úspěchu. (Rudolfová et al, 2014, s. 13)

Vláda a penzijní společnosti odhadovaly, že v první polovině roku 2013 vstoupí do druhého pilíře důchodového systému alespoň půl milionu občanů, reálné číslo bylo řádově menší, jelikož do druhého pilíře v první polovině roku 2013 vstoupilo jen 75

¹⁷ Původní valorizační mechanismus byl založen na 100% růstu cen a 1/3 růstu reálných mezd

tisíc lidí. (Loužek 2014, s. 72) Celkově do druhého pilíře vstoupilo necelých 85 tisíc lidí. (Klepárník, Štípek, Bittner a Pícl, 2017, s. 105)

5.7 Legislativní změny 2014 – 2016

Za účelem zhodnocení stavu a přípravy návrhů stabilizujících český důchodový systém vznikla, pod záštitou ministryně práce a sociálních věcí Michaely Marksové a ministrem financí Andreje Babiše, v roce 2014 Odborná komise pro důchodovou reformu. Komise je složena z odborníků, zástupců koaličních i opozičních stran a v jejím čele stojí profesor Martin Potůček. Práce komise bude směřovat k návrhům, které povedou k důstojným důchodům, posílení principu zásluhovosti a k narovnání transferů mezi rodinou a společností. Jedním z cílů Komise je rovněž navržení způsobu ukončení druhého pilíře důchodového systému. (Odborná komise pro důchodovou reformu - OKDR, 2014a) Odborná komise se skládá ze tří pracovních skupin. První pracovní skupina je vedena Vítem Samkem a zabývá se ukončením druhého pilíře a nastavením parametrů ve třetím pilíři. Tomáš Kučera vede druhou skupinu, která se zabývá valorizací penzí a nastavením důchodového věku. Poslední skupina vypracovává systémové analýzy a řeší pod vedením Otakara Hampla otázky týkající se zásluhovosti a transferů. (OKDR, 2014b)

Zrušení druhého pilíře penzijního systému proběhlo přijetím dvou zákonů a to zákona č. 376/2015 Sb., o ukončení důchodového spoření a zákona č. 377/2015 Sb., které nabyly právní účinnosti 1. ledna 2016. K tomuto datu byl ukončen odvod prostředků na důchodové spoření, do dalších tří měsíců museli být účastníci informováni ze strany penzijních společností a od 1. července 2016 byl zahájen proces likvidace důchodových fondů. Účastníci se mohli rozhodnout mezi vyplacením naspořených prostředků v hotovosti, nebo jejich převodem na smlouvu ve třetím pilíři. Rozhodnutí museli oznámit do konce září 2016 a samotné vypořádání prostředků se uskutečnilo do 31. prosince 2016. (OKDR, 2014c, s. 1. - 2. a s. 14) V rámci druhého z výše zmíněných zákonů došlo k zatraktivnění třetího pilíře důchodového systému, kde byly zvýšeny daňové úlevy pro zaměstnavatele, kteří přispívají svým zaměstnancům na penzijní připojištění.

Nová vláda se zaměřila rovněž na valorizaci penzí. Po minimální valorizaci v letech 2013 a 2014 vláda Bohuslava Sobotky obnovila původní vzorec a to 100 % růstu spotřebitelských cen a 1/3 reálných mezd, čímž zabránila snižování životní úrovně penzistů. (Klepárník, Štípek, Bittner a Pícl, 2017, s. 105) Dále bylo zákonem č. 381/2015 Sb. rozhodnuto o výplatě jednorázového příspěvku důchodcům ve výši 1200 Kč. (MPSV, 2016b) Další změna valorizačního mechanismu přišla s přijetím novely zákona č. 212/2016 Sb., který vládě umožňuje zvýšení penzí do limitu 2,7 % a to v případech, kdy zvýšení penzí dané růstem 100% spotřebitelských cen a 1/3 reálných mezd by bylo nižší než právě zmíněných 2,7 %. (MPSV, 2016c)

Odborná komise vypracovala řadu návrhů, které byly přijaty a postupně vstupují v platnost. Již v roce 2014 Odborná komise vypracovala návrh na odstranění nedostatků současného nastavení hranice důchodového věku, která nemá uvedenou žádnou limitní hodnotu a vychází jen z předpokladu růstu naděje jedinců na dožití a z dalších předpokladů (například dobré uplatnění na trhu práce). Návrhem Odborné komise je zavedení kontrolního parametru v podobě procentuálního podílu očekávané doby života nad rámec důchodového věku vztaženého k celkové délce života. Člověk by tedy měl strávit jednu čtvrtinu svého života v důchodu. (OKDR, 2014d) Byl stanoven strop důchodového věku ve výši 65 let a to pro jedince narozené po roce 1971. Vláda bude moci toto nastavení měnit každých pět let a to podle výsledků zprávy o očekávané době dožití lidí narozených mezi určitými roky. Nejdříve k tomuto kroku dojde v roce 2019. (ČT24, 2017)

Dalším návrhem druhé pracovní skupiny Odborné komise je návrh na valorizaci důchodů z prosince 2016. Nově by se valorizace měla provádět podle indexu životních nákladů domácností důchodců, pokud by ovšem tato hodnota byla nižší než obecný index spotřebitelských cen, tak by vše zůstalo beze změn. Snahou je zajištění důchodu, který chrání pobíratele před chudobou. Další změnou je plánovaná valorizace ve výši 100 % růstu spotřebitelských cen a jedné poloviny reálných mezd. (OKDR, 2016) Navrhované změny byly přijaty, od 1. ledna 2018 dojde k aplikování nového valorizačního mechanismu a důchody se zvýší v průměru o 475 korun měsíčně. (E15, 2017)

Závěr

Na penzijní systém je v současné době právem upřena pozornost jak laické, tak odborné veřejnosti. V moderních společnostech zabezpečují důchodové systémy životní úroveň svých občanů a brání jim v propadu do pásma chudoby. V České republice pobírají důchod téměř tři miliony lidí. Výdaje na výplatu důchodů tvoří největší část výdajů státního rozpočtu, jedná se tedy o významné téma z národohospodářského hlediska, ke kterému je právem upírána pozornost odborné veřejnosti. Společnost stárne a výdaje v penzijní oblasti budou i nadále hrát důležitou roli.

V teoretické části byla nejprve zaměřena pozornost problematice sociální politiky. Došlo zde k vymezení základních funkcí a principů sociální politiky. Penzijní oblast ovlivňuje zejména princip sociální solidarity, který navazuje na sociální spravedlnost a realizuje přerozdělování prostředků sociálně potřebným. Ve vícepilířových důchodových systémech nabírá na významu princip ekvivalence, který se váže na vlastní výkon, a klade se tudíž důraz na individualismus. Druhá kapitola teoretické části se zabývá konkrétními charakteristikami penzijních systémů. Je zde vymezen odlišný přístup k důchodu z pozice modelu dle Otto von Bismarcka a Williama Beveridgeho. Následně jsou zkoumány a hodnoceny odlišnosti v průběžném a fondovém způsobu financování. Rovněž jsou rozdíly z hlediska výpočtu důchodové dávky, a to mezi dávkově definovanými a příspěvkově definovanými. Dle doporučení Světové banky je trendem přechod od dávkově k příspěvkově definovaným systémům. Teoretická část práce končí uvedením do problematiky reformy.

V první sekci praktické části byla věnována pozornost současnému penzijnímu systému v České republice. Čtenáři byli obeznámeni s pilířovou strukturou systému. Veřejný první pilíř je financován z odvodů na pojistném a tvoří stěžejní prvek celého systému. Je dávkově definovaný a umožňuje realizaci mezigenerační solidarity. Třetí pilíř je založen na dobrovolném principu a kapitálovém způsobu financování. Stát motivuje občany ke vstupu do tohoto pilíře skrze státní příspěvky a daňová zvýhodnění, kterým je věnována v práci pozornost.

Druhá sekce praktické části práce se zabývá demografickým vývojem, který má zásadní vliv na oblast penzijních systémů. První podkapitola této sekce je věnována

poznatkům a výstupům ve zkoumaném období, které jsou demonstrovány na základních demografických ukazatelích. Úhrnná míra plodnosti v České republice v 90. letech rapidně klesala a tento dlouhodobý postupný pokles má za následek trvale regresivní charakter věkového složení české populace, mezi jehož konsekvence patří demografické stárnutí a v dlouhodobém horizontu i ztráta obyvatelstva přirozenou měnou. Se vstupem do Evropské unie došlo k nárůstu významu mechanického pohybu obyvatelstva. Migrační saldo dosáhlo svého maxima v roce 2007, kdy jeho hodnota činila více než 83 tisíc osob a rovněž v krizovém roce 2008 bylo velmi vysoké. Co se týče naděje dožití, tak ta v rámci sledovaného období kontinuálně rostla. Lidé tráví více času v důchodu, což vytváří zvýšený tlak na veřejné finance. Ve zkoumaném období se postupně zvyšoval počet důchodců a to zejména starobních. Rovněž celkové výdaje na důchody vztažené k HDP rostly. V roce 1993 se české výdaje na důchody nacházely pod průměrem OECD, za sledované období ale vzrostly o více než 2 procentní body a od roku 2007 jsou již nad průměrem zemí OECD. Důchodový účet byl od roku 1996 v přebytku jen pětkrát. Vlivem hospodářské krize došlo mezi lety 2008 a 2009 k výraznému snížení salda důchodového účtu a od roku 2009 je důchodový účet dlouhodobě ve schodku. V rámci práce byla rovněž věnována pozornost náhradovému poměru, který byl na začátku 90. let poměrně vysoký. V průběhu 90. let pozvolně klesal a na začátku tisíciletí došlo k rychlejšímu propadu. Od roku 2004 do současné doby náhradový poměr nevykazuje výraznější výkyvy, drží si svou stálou úroveň. Došlo tedy k verifikaci pomocné hypotézy, že provedené reformy stabilizovaly relaci průměrného vypláceného starobního důchodu k průměrné mzdě.

Poslední sekce praktické části je tvořena hloubkovou analýzou změn prováděných vládou České republiky ve zkoumaném období. Se vznikem samostatné České republiky došlo k zavedení důchodového pojištění jako zvláštní platby mimo daňový systém. V roce 1994 byl vytvořen tzv. třetí pilíř důchodového systému ve formě penzijního připojištění se státním příspěvkem. Klíčové změny přinesla reformní opatření v roce 1996, kdy došlo k zavedení dvousložkové konstrukce důchodu, zřízení účtu důchodového pojištění v rámci státních aktiv a byl zahájen proces zvyšování důchodového věku. V roce 1999 došlo k zásadní změně třetího pilíře, kdy bylo nově zavedeno daňové zvýhodnění pro zaměstnavatele. Od roku 2004 došlo k důležitým změnám důchodového věku, který byl vládou navýšen na 63 let a to pro obě pohlaví a bylo rozhodnuto o jeho dalším zvyšování. V tomtéž roce byla vytvořena tzv.

Bezděková komise. Na základě materiálů zpracovaných Bezděkovou komisí došly politické strany k závěru, že provedení důchodové reformy je nezbytné. První fáze důchodové reformy byla spuštěna v roce 2010, kdy došlo k postupnému prodloužení doby potřebné pro přiznání důchodu na 35 let a k navýšení důchodového věku na 65 let. Rokem 2011 byla spuštěna Malá důchodová reforma. Mezi její nejdůležitější změny patří stanovení redukčních hranic v relaci k průměrné mzdě a naplánované sjednocení důchodového věku pro ženy i muže narozené v roce 1977 ve výši 67 let. V rámci tohoto reformního kroku nedošlo ke stanovení horního limitu pro odchod do penze. Velká důchodová reforma je strukturální reformou z roku 2013, která zásadní způsobem změnila podobu celého důchodového systému. Došlo k vytvoření druhého fondového pilíře. Rovněž nastaly změny ve třetím pilíři, kde došlo ke vzniku účastnických fondů, které nově neposkytují garanci nezáporného výnosu. Vzhledem k malému počtu účastníků a změně vlády došlo od 1. ledna 2016 ke zrušení druhého pilíře a od této doby se český systém opět skládá z tzv. prvního a třetího pilíře důchodového systému.

Vyvrcholením bakalářské práce je potvrzení, či vyvrácení hypotézy. Pojdme si tedy přiblížit aktuální situaci, která vychází z nashromážděných poznatků. S demografickým vývojem v rámci zkoumaného období jsme se již seznámili, nyní se zaměříme na predikce do budoucna. Naděje dožití se neustále zvyšuje, v případě mužů má být v roce 2060 o více než 8 let vyšší v porovnání se současným stavem. Ve zkoumaném období došlo ke snížení podílu mladých na populaci a ke zvýšení podílu důchodců na populaci, ke kterému bude docházet i v budoucnu. Nejlépe tento jev vystihuje index starobní závislosti, který vyjadřuje závislost osob starších 65 let na populaci v produktivním věku. Do roku 2060 je predikováno zdvojnásobení tohoto indexu. Samotným výdajům na penze je věnována pozornost na úrovni EU a to v rámci Ageing reportu. Základní scénář počítá s navýšením výdajů na penze v ČR do roku 2060 o 0,7 % HDP na výsledných 9,7 % HDP. Riziková varianta předpokládá nárůst o 1,1 % HDP. Dle autora je nesmírně důležité dopátrat se pokud možno co největšího počtu souvislostí, což tvoří přidanou hodnotu práce. Vzhledem k uvažování ve velmi dlouhém časovém horizontu je na místě srovnání s predikcí předchozího Ageing reportu. Jedná se o Ageing report 2012, podle kterého jsou predikovány výdaje na penze v 2060 ve výši 11,8 % HDP. Mezi těmito lety došlo v České republice k zásadní reformě penzijního systému strukturálního typu. Jedná se o druhý pilíř důchodového systému, který je již v současné době zrušený. Oba Ageing reporty vycházejí

z předpokladu, že důchodový věk je 69,3, respektive 69,4 let. Aktuální legislativa však zastropovala důchodový věk ve výši 65 let. Při zohlednění těchto dvou skutečností lze očekávat, že budoucí výdaje na penzijní systém budou podstatně vyšší, než je předpokládáno v poslední verzi Ageing reportu. Došlo tedy k potvrzení hypotézy, že penzijní systém v České republice není dlouhodobě udržitelný bez snižování budoucí úrovně důchodců.

Další možností zkoumání by mohla být analýza prováděných změn a udržitelnosti penzijního systému v některé ze zemí Visegrádské čtyřky, což je uskupení sdružující země v srdci Evropy, které si prošly podobným historickým vývojem. Česká republika jako jediná z těchto zemí zrušila druhý pilíř penzijního systému- Zajímavé by mohlo být zejména srovnání se Slovenskou republikou, se kterou jsme tvořili do konce roku 1992 společný stát.

Seznam použitých zkratk

DB – defined benefit (dávkově definovaný)

DC – defined contribution (příspěvkově definovaný)

ČNR – Česká národní rada

ČR – Česká republika

ČSSD – Česká strana sociálně demokratická

ČSÚ – Český statistický úřad

DPH – daň z přidané hodnoty

EU – Evropská unie

HDP – hrubý domácí produkt

KDÚ-ČSL - Křesťanská a demokratická unie – Česká strana lidová

KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy

MFČR – Ministerstvo financí České republiky

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

NDC – national defined contribution (hypoteticky příspěvkově definovaný)

OECD – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

OKDR – Odborná komise pro důchodovou reformu

OSVČ – osoba samostatně výdělečně činná

PAYG – pay as you go (průběžně financovaný důchodový systém)

PES – Poradní expertní výbor

Sb. – Sbírka zákonů

V4 – Visegrádská čtyřka

Seznam tabulek a grafů

Tabulky

Tabulka č. 1: Státní příspěvky ve třetím pilíři českého důchodového systému

Tabulka č. 2: Index starobní závislosti ve vybraných zemích mezi lety 1993 – 2016

Tabulka č. 3: Relace průměrného vypláceného starobního důchodu k hrubé a čisté průměrné mzdě v ČR mezi lety 1989 až 2016

Tabulka č. 4: Saldo důchodového účtu České Republiky v letech 1996 - 2015

Tabulka č. 5: Prognóza úhrnné míry plodnosti ve vybraných zemích do roku 2060

Tabulka č. 6: Prognóza naděje dožití ve vybraných zemích v letech 2015 až 2060

Tabulka č. 7: Prognóza indexu starobní závislosti ve vybraných zemích do roku 2060

Tabulka č. 8: Budoucí vývoj výdajů na penze ve vybraných zemích v % HDP včetně předpokládaného důchodového věku

Grafy

Graf č. 1: Vývoj úhrnné míry plodnosti ve vybraných zemích mezi lety 1991 až 2016

Graf č. 2: Střední délka života ve vybraných zemích v letech 1993 - 2015

Graf č. 3: Migrační saldo v ČR mezi lety 1995 – 2016

Graf č. 4: Složení obyvatelstva v ČR podle věku a pohlaví v letech 1993 a 2016

Graf č. 5: Vývoj počtu důchodců v České republice mezi lety 1996 až 2016

Graf č. 6: Vývoj výdajů na důchody ve vybraných zemích v letech 1993-2013 v % HDP

Graf č. 7: Vývoj bilance ročních příjmů a výdajů penzijního systému

Graf č. 8: Saldo českého penzijního systému v % HDP

Graf č. 9: Saldo PAYG v % HDP pro základní variantu, variantu 1 a variantu 2

Použité zdroje

Knižní zdroje:

BARTOŇOVÁ, Dagmar et al. Demografická situace České republiky: proměny a kontexty 1993-2008. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. 238 s. ISBN 978-80-7419-024-7

BEBLAVÝ, Miroslav. Sociálna politika: vysokoškolská učebnica. Bratislava: Adin, 2009. 167 s. ISBN 978-80-89244-47-8

BEZDĚK, Vladimír. *Penzijní systémy obecně i v kontextu české ekonomiky (současný stav a potřeba reformy)*. Praha: Česká národní banka, Sekce měnová, 2000, 2. sv. (62, 67-131 s.). VP; č. 25 ISBN 80-238-6489-0

CIPRA, Tomáš. *Penze: kvantitativní přístup*. 1. vydání. Praha: Ekopress, s. r. o., 2012. 409 s. ISBN 978-80-86929-87-3

ČEVELA, Rostislav, Zdeněk KALVACH a Lucie ČELEDOVÁ. *Sociální gerontologie: úvod do problematiky*. 1. vydání. Praha: Grada publishing, 2012. 246 s. ISBN 978-80-247-3901-4.

DOLEJŠ, Josef. *Ekonomická statistika*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013, 127 s. ISBN 978-80-7435-275-1

DURDISOVÁ, Jaroslava a kol. *Sociální politika v ekonomické praxi: (vybrané problémy)*. 1. vydání. Praha: Oeconomica, 2005. 246 s. ISBN 80-245-0850-8

HOLUB, Martin et al., *Způsoby automatického přizpůsobení důchodového věku naději dožití v zemích EU*. 1. vydání. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. 2015. 55 s. ISBN 978-80-7416-220-6

KACZOR, Pavel. Sociální politika a sociální systém ČR. 1. vydání. Praha: Oeconomica, nakladatelství VŠE, 2015. 269 s. ISBN 978-80-245-2096-4

KAHOUN, Vilém a kolektiv: Sociální zabezpečení – vybrané kapitoly. 2. aktualizované vydání. Praha: Triton, 2013, 468 s. ISBN 978-80-7387-733-0

KALIBOVÁ, Květa et al., *Demografie (nejen) pro demografy*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1993. 125 s. Sociologické pojmosloví, Sv. 2. ISBN 80-901424-2-7

KALIBOVÁ, Květa, PAVLÍK Zdeněk, VODÁKOVÁ Alena. *Demografie (nejen) pro demografy*. 3.přeprac. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. 241 s. ISBN 978-80-7419-012-4

KLEPÁRNÍK, Vít, ŠTÍPEK Vladimír, BITTNER Jan a PÍCL Michal. *Penzijní reformy: od Chile po středovýchodní Evropu*. Praha: Úřad vlády ČR, ©2017, 147 s. ISBN 978-80-7440-190-9

KLIMENTOVÁ, Jana, ed. *Sociální pojištění: důchodové pojištění a nemocenské pojištění : hlavní vývojové trendy do roku 2000 a právní stav k 1.1.2002*. Praha: JAN, 2001, 80s. ISBN 80-86552-19-5

KREBS, Vojtěch a kolektiv: *Solidarita a ekvivalence v sociálních systémech*. 1. vydání. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2009, 178 s. ISBN 978-807416-044-8

KREBS, Vojtěch et al. *Sociální politika*. 6. přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 568 s. ISBN 978-80-7478-921-2

KUBÍČEK, Jan a kolektiv. *Hospodářská politika*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, 302 s. ISBN 80-86898-99-7

LOUŽEK, Marek. *Důchodová reforma*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2014, 100. s. ISBN 978-80-246-2612-3

RADIČOVÁ Iveta, ed. a POTUČEK, Martin, ed. *Sociální politika v Čechách a na Slovensku po roce 1989*. 1. vydání. Praha: Karolinum. 1998. 329 s. ISBN 80-7184-622-8

ROUBÍČEK, Vladimír. *Úvod do demografie*. Praha: CODEX Bohemia, 1997, 352 s. ISBN 80-85963-43-4

RYTÍŘOVÁ, Lucie. *Důchodový systém v České republice*. 1. vydání. Olomouc: ANAG, 2013. 115 s. ISBN 978-80-7263-8821-5

The 2015 Ageing Report: Economic and budgetary projections for the 28 EU Member States (2013-2060)[online]. European Commission, 2015 [cit. 2017-10-03]. ISSN 1725-3217. Dostupné z:
http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2015/pdf/ee3_en.pdf

TOMEŠ, Igor. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. 1. vydání. Praha: Portál, 2010. 440 s. ISBN 978-80-7367-680-3

VOSTATEK, Jaroslav. *Penzijní teorie a politika*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016. 267 s. ISBN 978-80-7400-571-8

WEIGL, Jiří, KOVÁŘ, Martin, VOSTATEK, Jaroslav et. al., Otto von Bismarck: 200 let od narození. 1. vydání. Praha: Institut Václava Klause, 2015, 157 s. ISBN 978-80-7542-001-5

Zákony:

Zákon České národní rady č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1992, částka 118, s. 3521-3528. ISSN 1211-1244. Dostupné také z:
<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-589>

Zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1994, částka 14, s. 259-269. ISSN 1211-1244. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1994-42>

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1995, částka 41, s. 1986-2011. ISSN 1211-1244. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-155>

Zákon č. 289/1997 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 155/1995 Sb. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1997, částka 97, s. 5402-5404. ISSN 1211-1244. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1997-289>

Zákon č. 170/1999 Sb., kterým se mění zákon č. 42/1994 Sb. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 58, s. 3188-3194. ISSN 1211-1244. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-170>

Zákon č. 264/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2002, částka 98, s. 5780-5781. ISSN 1211-1244. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-264>

Zákon č. 425/2003 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2003, částka 139, s. 7159-7166. ISSN 1211-1244. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2003-425>

Zákon č. 306/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2008, částka 99, s. 4560-4580. ISSN 1211-1244. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2008-306>

Zákon č. 220/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2011, částka 78, s. 2256-2262. ISSN 1211-1244. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-220>

Zákon č. 426/2011 Sb., o důchodovém spoření. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2011, částka 149, s. 5586-5623. ISSN 1211-1244. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-426>

Zákon č. 427/2011 Sb., o doplňkovém penzijním spoření. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2011, částka 149, s. 5624-5690. ISSN 1211-1244. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-427>

Zákon č. 376/2015 Sb., o ukončení důchodového spoření. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2015, částka 161, s. 5250-5256. ISSN 1211-1244. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2015-376>

Zákon č. 377/2015 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o ukončení důchodového spoření. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2015, částka 161, s. 5257-5269. ISSN 1211-1244. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2015-377>

Zákon č. 212/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2016, částka 82, s. 3266-3267. ISSN 1211-1244. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-212>

Internetové zdroje:

AGEING REPORT, 2012 - *The 2012 Ageing Report: Economic and budgetary projections for the 27 EU Member States (2010-2060)*[online]. European Commission, 2015. 470 s. [cit. 2017-12-03]. ISBN 978-92-79-22850-6. Dostupné z: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2012/pdf/ee-2012-2_en.pdf

AGEING REPORT, 2015 - *The 2015 Ageing Report: Economic and budgetary projections for the 28 EU Member States (2013-2060)*[online]. European Commission, 2015 [cit. 2017-10-03]. ISSN 1725-3217. Dostupné z:

http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2015/pdf/ee3_en.pdf

ALLIANZ, 2017 - Doplnkové penzijní spoření (3. pilíř). *Allianz* [online]. 2017 [cit. 2017-12-05]. Dostupné z: <https://www.allianz.cz/produkty/penzijni-produkty/doplnkove-penzijni-sporeni-3-pilir.html>

ASOCIACE PENZIJNÍCH SPOLEČNOSTÍ, 2017 - Účastnické fondy: 3. čtvrtletí 2017. *Asociace penzijních společností ČR* [online]. 2017 [cit. 2017-12-05]. Dostupné z: <http://www.apfcr.cz/wp-content/uploads/2017/11/%C3%9A%C4%8CASTNICK%C3%89-FONDY-2017-3Q.pdf>

BEZDĚK, Vladimír et al., 2005. *Závěrečná zpráva Výkonného týmu*. MPSV a MP, Praha 2005 [online]. [cit. 2017-11-03]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/2235/zaverecna_zprava.pdf

ČSSZ, 2016a - Sazba pojistného. *Česká správa sociálního zabezpečení* [online]. 2016 [cit. 2017-12-05]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/pojistne-na-socialni-zabezpeceni/vyse-a-platba-pojistneho/sazba-pojistneho.htm>

ČSSZ, 2016b - Starobní důchody. *Česká správa sociálního zabezpečení* [online]. 2016 [cit. 2017-12-05]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/starobni-duchody.htm>

ČSSZ, 2016c - Invalidní důchody. *Česká správa sociálního zabezpečení* [online]. 2016 [cit. 2017-11-30]. Dostupné z: <http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/invalidni-duchody.htm>

ČSÚ, 2017a - Aktuální populační vývoj v kostce. *Český statistický úřad* [online]. 23. 11. 2017 [cit. 2017-11-25]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/aktualni-populacni-vyvoj-v-kostce>

ČSÚ, 2017b - Veřejná databáze: Pohyb obyvatelstva - vybrané území. *Český statistický úřad* [online]. 27. 11. 2017 [cit. 2017-11-27]. Dostupné z:

<https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=DEM05&z=T&f=TABULKA&skupId=546&katalog=30845&pvo=DEM05&str=v94>

ČSÚ, 2017c - Věková struktura (31. 12. 2016). *Český statistický úřad* [online]. 2017 [cit. 2017-11-27]. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/staticke/animgraf/cz/index.html?lang=cz>

ČT24, 2017 - Do důchodu mají jít lidé nejpozději v 65 letech. Poslanci schválili i vyšší valorizaci penzí. *Česká televize* [online]. 2017 [cit. 2017-11-20]. Dostupné z:

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/2085144-do-duchodu-maji-jit-lide-nejpozdeji-v-65-letech-poslanci-schvalili-i-vyssi-valorizaci>

DENÍK REFERENDUM, 2012. Sněmovnou prošla nižší valorizace penzí. *Deník Referendum* [online]. 13. 06. 2012 [cit. 2017-11-10]. Dostupné z:

<http://denikreferendum.cz/clanek/13381-snemovnou-prosla-nizsi-valorizace-penzi>

Důvodová zpráva k zákonu o důchodovém spoření, 2011. *Důvodová zpráva k zákonu o důchodovém spoření* [online]. 2011 [cit. 2017-11-10]. Dostupné z:

http://www.hasim.cz/sites/default/files/attachments/duchod_spozeni_duvodova_zprava_zmenovy_zakon.pdf

E15, 2017 - Od ledna budou vyšší důchody. O 475 korun Více na

<http://www.e15.cz/finexpert/vydelavame/od-ledna-budou-vyssi-duchody-o-475-korun-1338423>. *E15.cz* [online]. 30. 10. 2017 [cit. 2017-11-20]. Dostupné z:

<http://www.e15.cz/finexpert/vydelavame/od-ledna-budou-vyssi-duchody-o-475-korun-1338423>

EURO, 2017a - Důchodová kalkulačka: výpočet výše důchodu 2017. *Euro.cz* [online].

1. 8. 2017 [cit. 2017-12-05]. Dostupné z: <https://www.euro.cz/kalkulacky/duchodova-kalkulacka-vypocet-vyse-duchodu-2017-1364326>

EURO, 2017b - Důchodová kalkulačka: výpočet odchodu do důchodu 11. 5.

2017. *Euro.cz* [online]. 2017 [cit. 2017-12-05]. Dostupné z:

<https://www.euro.cz/kalkulacky/duchodova-kalkulacka-vypocet-odchodu-do-duchodu-2017-1346207>

EUROSTAT, 2016a - Total fertility rate: Number of children per

woman. *Eurostat* [online]. 2017 [cit. 2017-11-27]. Dostupné z:

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdde220&plugin=1>

EUROSTAT, 2016b - Old-age-dependency ratio: Per 100 persons. *Eurostat* [online].

11. 8. 2016 [cit. 2017-11-27]. Dostupné z:

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdde510&plugin=1>

EUROSTAT, 2016c - Projected old-age dependency ratio: Per 100

persons. *Eurostat* [online]. 11. 8. 2016 [cit. 2017-11-27]. Dostupné z:

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdde511&plugin=1>

EUROSTAT, 2017a - Assumptions for fertility rates by age and type of

projectio. *Eurostat* [online]. 19. 6. 2017 [cit. 2017-11-27]. Dostupné z:

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=proj_15naasfr&lang=en

EUROSTAT, 2017b - Assumptions for life expectancy by age, sex and type of

projection. *Eurostat* [online]. 19. 6. 2017 [cit. 2017-11-27]. Dostupné z:

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=proj_15nalexp&lang=en

KB PENZIJNÍ SPOLEČNOST, 2017 - Odbytné. *KB penzijní společnost* [online].

©2017 [cit. 2017-12-05]. Dostupné z: [https://www.kbps.cz/jak-sporit-na-](https://www.kbps.cz/jak-sporit-na-penzi/slovnicek-pojmu/odbytne/)

[penzi/slovnicek-pojmu/odbytne/](https://www.kbps.cz/jak-sporit-na-penzi/slovnicek-pojmu/odbytne/)

KLAUS, Václav. 2012. Prezident vetoval zákony o pojistném na důchodové spoření. In: *Václav Klaus* [online]. 2012 [cit. 2017-11-10]. Dostupné z: <https://www.klaus.cz/clanky/3192>

LOUŽEK, Marek. 2008. Důchodová reforma – revoluce nebo evoluce? [online]. [cit. 2017-10-14]. Dostupné z: <http://www.obcinst.cz/duchodova-reforma-revoluce-nebo-evoluce/>

MEDIAFAX, 2010. ČERMÁKOVÁ, Denisa. *Kalousek: Deficit na penzijním účtu bude 50 miliard, reforma je nezbytná* [online]. In: Mediafax. 25. 4. 2010 [cit. 2017-11-10]. Dostupné z: <http://www.kurzy.cz/zpravy/222151-kalousek-deficit-na-penzijnim-uctu-bude-50-miliard-reforma-je-nezbytna/>

MFČR, 2016. Hospodaření systému důchodového pojištění. *Ministerstvo financí České republiky* [online]. 20. 9. 2016 [cit. 2017-11-10]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/soukromy-sektor/soukrome-penzijni-systemy/hospodareni-systemu-duchodoveho-pojisten>

MPSV, 2005a - Hlavní změny v důchodovém pojištění schválené v roce 1997. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2005 [cit. 2017-11-04]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/661>

MPSV, 2005b - Hlavní změny v důchodovém pojištění schválené v roce 2003. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2005 [cit. 2017-11-06]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/627>

MPSV, 2005c - Scénář vývoje důchodového systému beze změny stávající legislativy. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2005 [cit. 2017-11-06]. Dostupné z: <http://duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2014/07/MPSV-Sc%C3%A9n%C3%A1r%C5%99-v%C3%BDvoje-d%C5%AFchodov%C3%A9ho-syst%C3%A9mu-beze-zm%C4%Bny-st%C3%A1vaj%C3%AD-legislativy.pdf>

MPSV, 2007a - *Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v České republice: ve vývojových řadách a grafech 2006* [online]. Praha: Ministerstvo práce a

sociálních věcí České republiky, ekonomický odbor MPSV. 2016. 56 s. ISBN 978-80-86878-55-3 [cit. 2017-11-29]. Dostupné z:

https://www.mpsv.cz/files/clanky/4897/ukazatele_akt.pdf

MPSV, 2007b - Příprava podkladů pro rozhodování o pokračování důchodové reformy v letech 2004 až 2005 (činnost tzv. Bezděkovy komise). *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2007 [cit. 2017-11-06]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/2228>

MPSV, 2007c - Hlavní změny v důchodovém pojištění schválené v roce 2007. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2007 [cit. 2017-11-10]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/4336>

MPSV, 2008a - Hlavní změny v důchodovém pojištění schválené v roce 2008. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2008 [cit. 2017-11-10]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/5409>

MPSV, 2008b – Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o důchodovém pojištění. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2008 [cit. 2017-11-10]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/5107/Duvodova_zprava_duchody.pdf

MPSV, 2016a - *Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v České republice: ve vývojových řadách a grafech 2015* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, odbor účetnictví a finančního výkaznictví MPSV. 2016. 56 s. ISBN 978-80-7421-128-7 [cit. 2017-11-29]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/28531/TK02_ukazatele_CZ_2015_A5_II_korektura.pdf

MPSV, 2016b - Hlavní změny v důchodovém pojištění schválené v roce 2015. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 14. 1. 2016 [cit. 2017-11-20]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/22672>

MPSV, 2016c - Hlavní změny v důchodovém pojištění schválené v roce 2016. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 20. 10. 2016 [cit. 2017-11-20]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/28126>

MPSV, 2017 - *Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v České republice: ve vývojových řadách a grafech 2016* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, odbor finančního řízení a evaluací MPSV. 2017. 56 s. [cit. 2017-11-29]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/31772/Zakladni_ukazatele_z_oblasti_prace_a_sociálního_zabezpečení_v_Ceske_republice_2016.pdf

NN PENZIJNÍ SPOLEČNOST, 2017 - Možnosti výplaty penze. *NN penzijní společnost* [online]. 2017 [cit. 2017-12-05]. Dostupné z: <https://penze.nn.cz/penzijni-pripojisteni/informace/moznosti-vyplaty-penze.html>

OECD, 2016a - Life expectancy at birth (indicator). *Organisation for Economic Co-operation and Development* [online]. ©2016 [cit. 2017-11-26]. Dostupné z: <https://data.oecd.org/healthstat/life-expectancy-at-birth.htm>

OECD, 2016b - Pension spending (indicator). *Organisation for Economic Co-operation and Development* [online]. ©2016 [cit. 2017-11-27]. Dostupné z: <https://data.oecd.org/socialexp/pension-spending.htm>

OKDR [Odborná komise pro důchodovou reformu], 2014a - Poslání komise. *Duchodova-komise* [online]. 2014 [cit. 2017-11-20]. Dostupné z: http://www.duchodova-komise.cz/?page_id=47

OKDR [Odborná komise pro důchodovou reformu], 2014b. - Členky a členové komise. *Duchodova-komise.cz* [online]. 2014 [cit. 2017-11-20]. Dostupné z: http://www.duchodova-komise.cz/?page_id=43

OKDR, 2014c. *Návrh způsobu ukončení důchodového spoření (tzv. II. pilíře)* [online]. 31. 7. 2014 [cit. 2017-11-20]. Dostupné z: <http://duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2014/08/N%C3%A1vrh-zp%C5%AFsobu-ukon%C4%8Den%C3%AD-d%C5%AFchodov%C3%A9ho-spo%C5%99en%C3%AD-OK-pro-vl%C3%A1du.pdf>

OKDR – 2014d – *Závěrečná zpráva o činnosti v roce 201* [online]. 2014 [cit. 2017-11-20]. Dostupné z: <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2015/01/Z%C3%A1v%C4%9Bre%C4%8Dn%C3%A1-zpr%C3%A1va-o-%C4%8Dinnosti-OK-2014.pdf>

OKDR, 2016 - Jednání OK 1. 12. 2016, podklad k bodu 2: Návrh valorizace důchodů. *Duchodova-komise.cz* [online]. 2016 [cit. 2017-11-20]. Dostupné z: <http://www.duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2016/12/PT2-N%C3%A1vrh-valorizace-d%C5%AFchod%C5%AF-1.-prosinec-2016.pdf>

PROGRAMOVÉ PROHLÁŠENÍ VLÁDY, 1996. - Programové prohlášení vlády. *Vláda České republiky* [online]. 1996 [cit. 2017-11-08]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2010-cr/vaclav-klaus-2/Programove-prohlaseni-vlady.pdf>

RUDOLFOVÁ, Veronika a SAMEK, Vít. *Důchodová politika a její vliv na ekonomickou konkurenceschopnost a sociální soudržnost* [online]. FSV UK, 2010, 77 s. [cit. 2017-10-27]. ISSN 1801-5999. Dostupné z: http://publication.fsv.cuni.cz/attachments/497_038%20-%20Rudolfova,%20Samek.pdf

RUDOLFOVÁ, Veronika et al. *Historie vývoje důchodového systému v ČR: pracovní podklad pro Odbornou komisi pro důchodovou reformu* [online]. 2014 [cit. 2017-11-03]. Dostupné z: <http://duchodova-komise.cz/wp-content/uploads/2014/07/V.-Rudolfov%C3%A1-Historie-v%C3%BDvoje-d%C5%AFchodov%C3%A9ho-syst%C3%A9mu-v-%C4%8CR-%C4%8Derven-2014.pdf>

ŠPIDLA, Vladimír. *O změně důchodového systému*. [online] Youtube (kanál ČSSD), 8. 9. 2010. [cit. 2017-10-28]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=zMXvN30Kj10>

THE EUROPEAN COMMISSION ON PENSION REFORM. Population and Development Review. [online]. JSTOR, 2012, 3. vydání. s. 565 - 571 [cit. 2017-10-28]. Dostupné z: www.jstor.org/stable/41857415

ZÁVĚREČNÁ ZPRÁVA PES, 2010 - Závěrečná zpráva PES (Poradního expertního výboru) [online]. Červen 2010, s. 1-18 [cit. 2017-11-10]. Dostupné z:
https://www.mpsv.cz/files/clanky/8896/2010_06_03_Zaverecna_zprava_final_cistopis.pdf